

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT

XVIII. évfolyam

11—12. szám.
(215—216. sz.)

1909.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET
ÉRTESÍTŐJE

Főszerkesztő:
Szádeczky Lajos dr.

Felelős szerkesztő:
M. Kovács Géza.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

TARTALOM: Dr. *Hermann* Antal: Az E. K. E. és a népművészet. — Szentkatolnai *Bálinth* Benedek: A székely népművészetéről. — Katona *Zsigmond* útinaplója. — XIX. évi jelentésünk. — Különféle. — Könyves ház. — Egyesületi élet. — Vasuti hírek.

Előfizetési ára 10 korona
Megjelenik évenként hatszor

Az E. K. E. rendes tagjai tagdíjuk fejében ingyen kapják

Tagdíj 6 korona.

KOLOZSVÁR
Szent Bonaventura könyvnyomda
1909

226

Magyar védőtábla!

SÁRGA KRISTÓF UTÓDAI

FEHÉRNEMŰ, VÁSZON ÉS SZÖNYEG NAGY RAKTÁRA

KOLOZSVÁRT,
Deák F.-u. 3. sz.

Telefon-szám 567

Hazai árú!

Rendkívül jutányos ár és nagy választékban kapható hazai árúk:

Késmárki asztalnemű, vászon, törülköző és zsebkendő.

Sepsiszentgyörgyi szőttes és férfi ruhaszövet.

Magyar gyártmányú gallér, kézelő, nyakkendő, nap- és esőernyő. Helybeli készítményű paplan, matrac és bármilyen kivitelű fehérnemű.

Nagyenyedi harisnyák.
Rózsahegyí Chiffon és mindenféle pamutvásznak.

Torontáli futószőnyegek, ágy- és asztalterítők.

Besztercebányai pokrócok.

Brassói posztószőnyeg.

Az őszi és téli idényre

a j á n l

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

Kolozsvárt, Mátyás király-tér.

Őszi és téli-öltönyöket,

Smoking- és Salon-öltönyöket,

Turista-öltönyöket,

Turista-körgallérokat,

Eső- és utazó-köpenyeket,

Városi- és utazó-bundák, lábzsákok

a legszebb és legcélszerűbb kivitelben.

Nagy választék gyermek- és fiú-öltönyökben.

Minták és képes árjegyzékek kívánatra ingyen és bérmentve.

Megrendeléseknél elegendő mértéknek egy régi öltöny beküldése. —

Gyermekruhák rendelésénél elegendő, ha a gyermek korát, a kívánt

szint és árt velem közlik.

Az általánosan kedvelt és kitinő minőségű világos és maláta monostori

„CZELL SÖR“

kapható: Fuhrmann Károly, Haraszthy Jenő, Hirschfeld Sándor, Papp Jenő, Szele Márton uraknál, valamint a helybeli összes csemege és italmérési üzletekben.

A palackos sörünk a következő címkével van ellátva:

CSAK AKKOR „MONOSTORI CZELL SÖR“
EREDETI

HA A DUGÓN

CZELL FRIGYES és FIAI BE
VAN

SÖRFÖZDÉJE KOLOZSVÁRT ÉGETVE.

Ezen palack 0'6 sört tartalmaz és nem tévesztendő össze a forgalomban levő kisebb palackokkal.

CZELL FRIGYES ÉS FIAI SÖRFÖZDÉJE, KOLOZSVÁRT.

Értesítés.

Van szerencsém a n. é. közönséget értesíteni, hogy bold. férjem, Kemény Ármánd fogászati műterme (Vesselényi M.-utca 7. sz., főpostával szemben) részére egy kitűnő szakerőt alkalmaztam és azt bold. férjem ismert lelkiismeretes és pontos munkálkodása szerint tovább vezetni óhajtom. Kérem az eddigi tanusított bizalommal engem továbbra is megtisztelni és minden törekvésem a nt. feleim teljes kielégítésére fog irányulni. Szives pártfogást kér kiváló tisztelettel özv. Kemény Ármádné.

A MAGYAR JELZÁLOG-HITELBANK

kolozsvári képviselet (Jókai-utca
2. szám gróf Rhédei-ház I. emelet)

azon célra létesült, hogy igazgatósága az erdélyi részekben földbirtokra és a nagyobb városokban fekvő házakra

legolcsóbb törlesztéses kölcsönöket
nyújtson.

Kölcsönök 15 évtől 65 évig terjedő törlesztésre

4%^o-OS

záloglevelekben adatnak.

A jelzálogul felajánlott erdélyrészi ingatlanok értékére s a megszavazandó kölcsön összegére nézve

az Erdélyi Gazdasági-Egylet

bizalmi férfiai adnak véleményt s ezúton a helyi viszonyok alapos ismerete folytán az intézeti szabályok szerint adható

legmagasabb összegű kölcsönök szavaztatnak meg.

☘ TELEFON-SZÁM 27. ☘

Ajánlva a Vallás- és közoktatásügyi miniszterium által!

Számos elismerés!

Zwörner B. állatkitömő preparatoriuma

■ Kolozsvárt, Rózsa-utca 7. szám. ■

Az állatok lehetőleg friss állapotban és nyúzatlanul küldendők be. Meg kell jelölni, hogy a preparálás milyen alakra történjék; nagyobb emlősök kizsigereleendőek. — *Csomagolásért csakis saját költségemet számítom fel. — Gondos, művészi preparáció, természetihű kivitel, tartós munka, jutányos árak!*

Ha még nem járhatja, okvetlen fizesse elő februárius hó
elsejével az elismert legjobb magyar napilapot

„AZ UJSÁG“-ot

Megrendelő cím: „AZ UJSÁG“ Bpest.

:: Egyes példányok minden újságelárusítónál kaphatók. ::

Irodalom.

Lapok versenye. Napilapjaink folytonos versenyében az új évvel alig merül fel új mozzanat. Legalább nincs tudomásunk arról, hogy új lap indulna, ami nélkül a közelmúltban év alig múlt el, új év alig köszöntött ránk. A meglevő lapokra viszont jó auspiciumok közt köszönt be az új esztendő. Válságos időköt élünk, mikor intelligens ember nem nélkülözheti az újságolvasást. Kormányválság és új választások előtt állunk. Nem mulaszthatjuk el így körülmények közt felhívni t. közönségünk figyelmét a napilapok közt szinte versenyen kívül vezető szerepet vívó *Pesti Hírlapra*, mely ma elvitázhatlanul a legelterjedtebb és leggazdagabb tartalmú napilapunk. Hétköznapokon 10–12, vasárnapokon 16–24 oldallal is többet ad, mint más napilapok és az árát egyes elárusításban sem emeli föl. Marad továbbra is 2 korona 40 fillér havonként, egy szám ára vidéken is 10 fillér (vasárnapokon is.) S ezért a változatos rovatokon kívül, melyek közül egyesek, mint az *Esti levél*, *Mindennapi problémák*, *Vidéki esetek*, *Vegyesek*, *Szerkesztői üzenetek*, országszerte közkeveltségre tettek szert, külön kedvezményekben is részesíti előfizetőit. Ilyen a *Pesti Hírlap nagy képes naptára*, mely már 20-ik évfolyamát érte meg, s melyet minden negyedévi előfizető karácsonyi mellékletül ajánlókba kap. Nem vetélkedhet ezzel semmiféle külön ünnepi melléklettel, mert az kiolvastva, értékét veszti, míg a Naptár egy-egy évig használni is kapható. Másik kedvezmény, hogy az illető féláron rendelheti meg a *Divat-Szalón* című, pompás kiállít-

tása divatújságot. A *Pesti Hírlap* is azért melegen ajánlíható az olvasóközönség figyelmébe, mert pártokton kívül és felül álló politikusok írják a vezércikkeket s tájékoztatják az olvasót a politikai helyzet telől és míg tárcáival, humoros közleményeivel szórakoztatja, tudományos ismereteket terjesztő cikkeivel szerkesztői üzeneteivel valósággal oktatja az olvasóközönség széles rétegeit. A *Pesti Hírlap* előfizetési díja (negyedévre 7 korona, egy hóra 2 kor. 40 fillér, a *Divat-Szalón*-nal együtt negyedévre 9 korona) postautalvánnyal a kiadóhivatal címére küldendő (Budapest V., Váci-körút 78.)

Legkedveltebb családi lap. Ma, mikor a budapesti napilapok száma oly nagyra emelkedett, hogy alig van világváros, a hol aránylag annyi újság jelenik meg, a gondos családapának nagyon nehéz a választás a sok elsőrangú lap között, ha olyan lapot akar választani, mely nemcsak tartalmánál és nivójánál fogva minden igényt kielégítsen, hanem arra is alkalmas legyen, hogy a család minden tagja olvashassa. E tekintetben hazánk legregőbb napilapja, a *Pesti Napló* úgyszólván egyedül áll. Minden párttól való teljes függetlensége, nyílt szókimondása, kitünő értesültsége, gazdag és változatos tartalma, melynél a szerkesztőség nagy súlyt helyez arra, hogy a család minden tagja megtalálja a lapban neki való olvasmányt: mindezeknek a tulajdonságoknak köszönheti a *Pesti Napló*, hogy ma az összes lapok között a legtöbb előfizetője van s előfizetőinek tábora még évről-évre növekszik. Az előfizetési feltételekről és az albumról szívesen küld bővebb felvilágosítást, valamint a lapból mutatványszámot a *Pesti Napló* kiadóhivatala Budapesten.

UJ DROGÉRIA

Kolozsvár, Deák Ferenc-utca 8. sz.

Ajánlok versenyáron: Állatgyógyászati-, betegápolási- és háztartási cikkeket. Angol és francia illat- és pipere-cikkeket. Rum- és likőr-esszenciákat. Brandoló-, tarso- és Kerbschnitt munkákhoz mintázott falapokat, tüket és kellékeket.

Dubiniewicz Oszkár, droguista.

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

1. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

215—216. sz.
1909.

Az E. K. E. és a népművészet.

Irta: **Dr. Herrmann Antal.**

A szabadban való járás-kelés nemcsak szórakoztató, hanem tanulságos és egészséges, tehát hasznos is. Az E. K. E. turistasága is nemcsak élvezetet nyújt, hanem honismerő tanulságokat szerez, az egészséges társadalmi élet egyik igen észszerű alapja és ezenfelül kiváló közgazdasági haszonnal jár.

Az E. K. E. a tájkép legérdekesebb stafázsának tartja az élő embert, a népet, amely a maga egész életével szervesen nő ki a vidék talajából. Ezért alkotta meg az E. K. E. az erdélyi néprajzi muzeumot, amely az országrésznek egyik legérdekesebb és legtanulságosabb látványossága. Ez a muzeum keretének, a dicső Hunyadi Mátyás szülőházának legméltóbb tartalma, az erdélyi házi és népipar s népművészet nagy kincstára. Benne és általa örzi és terjeszti, tanulmányozza és ismerteti az E. K. E. az erdélyi népelet tárgyi inventáriumát, hogy új anyagot szolgáltatson az ember-ről való tudománynak és a néplélek ősforrásából megtermékenyítse, megújhódtsassa az ipart, a művészetet, az életet. Az E. K. E. muzeuma meggyőzően szemlélteti, hogy az erdélyi népművészet méltó ornamentikája az erdélyi természet remek művészi alkotásainak.

A házi és népipar, a népművészet nemcsak etnografiai érdekesség, nemcsak kulturtörténeti anyag és stilustanulmány, hanem az annyi frázisba burkolt nemzeti génusz igazi spontán és genuin megnyilatkozása, a nemzeti jelleg kriteriuma, a nemzeti érzés egyik okozata és a nemzeti öntudat egyik okozója. A honmentő nagy emancipációnak egyik médiuma és eszköze; a idegen izlés sorvasztó rab-bilincseit megtörő bűvös vasfű, a megváltó nemzeti stílus Keresztelő szent Jánosa, az a Mózes, amely a nemzetet a kozmopolita divat nemzedéket emésztő sivatagából elvezeti az ősi hagyomány és szokás, a nemzeti élet ígéret földje felé.

Ez a mozzanat átvezet a néplélek tárgyi alkotásainak gazdasági és politikai jelentőségére. A mi politikai önállóságunk, közjogi

függetlenségünk, nemzeti alkotmányosságunk nem teljes, nem biztos, nem igazi, hanem inkább formális és látszólagos. A közjogi helyzetért vivott évszázados meddő küzdelmeink felemésztették a nemzeti élet java erejét. Ha ennek az erőnek egy részét gazdasági önállóságunk, anyagi függetlenségünk megszerzésére, fejlesztésére, biztosítására fordítottuk volna, szívós és ellentálló, erős és hatalmas nemzet volnánk. Gazdasági önnállóságunk alapja főképpen az önálló nemzeti ipar. Ennek feltétele, talaja a nép tárgyi hagyománya, gyökere és koronája a nemzeti stílus. Nincs igazi nemzeti létünk, ez egyik oka annak, hogy nincs nemzeti stílusunk. Nincs nemzeti stílusunk, ez egyik oka annak, hogy nincs igazi nemzeti létünk. Ez a végzetes *circulus vitiosus*. Sokat kísérleteztek már a nemzeti stílus megteremtése körül a művészet és közélet különböző terein. A teljes sikerhez hat főtenyező összehatása szükséges: eredeti művészi alkotó zseni, természetes ösztön és nemzeti lelkesedés, a technikai fokozat teljes birása és ismerete, nagy kulturtörténeti tudás, kitartó tudatos munka és végre kellő anyagi eszközök.

Ezek a tényezők ritkán vannak együtt, nálunk talán csak a félszázad előtti nemzeti költészetben egyesültek, ahol az anyagi eszközök lényegtelenek. A modern irodalomban az etnografiai tárcák gyakran a népelet egyes kikapott vonásainak karrikaturáját fitogtatják, idétlenül alkalmazott népies szólásmódokkal megspékelve. Az építészet magyarnak vélt némely dekoratív momentumot kényszerít sokszor belé szecessziós *torzókba* és *torzokba*, de nem produkál magyar konstrukciót. A képrás gyakran a népelet festői vonásait hajszolja, de a lényegét alig keresi és a lelket ritkán találja meg. A magyar zenét a cigányokra bizzuk; Liszt egészen nekik adományozta. Muzikológusaink nem tisztázták a nemzeti zene kérdését. Műteoretikusaink általában idegen elméleteket hüvelykeznek.

De nemcsak a népművészet terén van e révedezés. A művészettel érintkező ipar mezején a fogyasztók a zsaroló külföldi piac adófizető rabjai. A termelők csak kis részben magyarok, termékeik nem magyar izlésűek. Az iskola főleg az állami, jórészt elejtette a hagyományt, a folytonosságot és nyugati extravaganciákat hajszol. Tudományunk idegen emlíők kényelmeskedő szopogatója és lanyhán teljesíti a nemzeti és az egyetemes műveltséggel szemben főfeladatát, a hazai föld és népe kimerítő megismerését. Renyhe vagy bürokratikus közigazgatásunk elvesztette a néplélekkel való régi patriarális kontaktusát. A nemzeti géniuszról deklamáló politikusok és államférfiak ritkán állanak szociológiai elvek alapján; kevesen tudják, hogy a politikának, a kormányzásnak egyik sarkalatos tudománya az antropogeografia azaz: a természet és az ember viszonya; kevesen tudják, hogy a törvényeket nem csinálni keil, hanem megtalálni, még pedig a néplélekben, a népeletben. A nyugoti kulturnemzeteknél, a melyekre hivatkozni s a melyeket utánozni szoktunk, mindez lényegesen másképen van. Ott is sokan sokat kísérleteznek ugyan, de ott a masszív kultúra megengedheti magának az experimentálás fényűzését, illetőleg a haladást biztosító próbálépéseket. Mert ott a tömérdek nemzeti vagyon megbirja a költségeket s a kialakult nemzeti stílust nem rendítik meg a divat áramlatai.

Említettem, hogy mi is próbálgatjuk a nemzeti stílus megteremtését és az életben való érvényesítését. Az eljárás többnyire egyoldalú. Vagy etnografusok buzgólkodtak e téren, a művészi momentum s a technika kellő ismerete nélkül, vagy művészek és dilettánsok, akik az anyagban és formában nem ismerik fel az igazi okot és célt és az élet egyetemével való szerves összefüggést. A teoretikusok gyakran előítéletesek, kész hipotézisekkel lépnek a jelen-

ségek tömegébe, ott azt keresik, amit megtalálni akarnak s a tárgyakban nem a törvényeket látják, hanem a maguk elfogultságát nézik beléjük. A reformerek olykor vagy a főváros aszfaltos világnézetével törtetnek a nép közé, vagy a falu naiv elmaradásával látnokoskodnak a multba. Vagy a tárgyismeretők, vagy a szempontjuk korlátolt, egyoldalú: vagy a nép képzelete, esze és keze alkotásainak csak egyik ágát ismerik, vagy az egész tárgykört csak egyoldalú utilitáris, pl. gazdagsági álláspontból tekintik. Néha összetévesztik az egyetemes műzslést és a nemzeti művészetet a primitiv kultúra naiv alakításaival. A népi-
iparnak bármilyen becses és tetszetős forma készletét nem lehet egyszerűen kinevezni nemzeti stílusnak, sőt stílizáló applikációja sem sikerül mindig. A nemzeti stílus nem stílyakorlatok eredője. A stílus valóságos világnézet, az alakvallásrendszere, formák filozófiája.

A nemzeti élet szolgálatába kellene állítani a néplélek ismeretét. Régi törekvés, hogy társadalmi szövet létesítsünk a nemzeti élet e fontos tevékenységének vezetésére. Ilyen egységes szervünk mai nap sincsen.

Leginkább az E. K. E.-ben valósultak meg néprajzi ideáljaim. A néprajz ott állott az egyesület bölcsője mellett. Fő cél volt mindig, hogy minél szorosabbra fűzzük az annyira egymáshoz illő turistaságnak és etnografiának mindkettőjökre üdvös szövetségét.

Igen örvendetes az E. K. E. ama akciója, melylyel az erdélyi házi és népiipart támogatta, fejlesztette és most utóbb is ismertette Bálinth Benedeknek általa rendezett székely népművészeti kiállítása alkalmából. Érdekes jelenség azonban az, hogy a fővárosi sajtó szépen ismertette, a kolozsvári sajtónak pedig sokkal fontosabb közleményei voltak, mintsem, hogy részletesebb tudomást vegyen Bálinthék kiállításáról, amagyar kulturtörténelemnek e korszakos eseményéről.

Bálinth Benedek predestinálva van arra, hogy lényegesen lendítsen a nemzeti stílus ügyén. Szelleme, művészi egyénisége, a székely néplélekben a primitív ősi népeletben gyökeredzik mélyen és erősen. A törzs Budapestben, a nemzeti műveltség talaján szökkent sudarba, végre a világ fővárosában, Párisban, a legfejlettebb civilizációnak erjedéssel telített légkörében nyert dulsombú koronát. Aztán, mint a Mangrove-fa ágai, ismét visszahajolt a szülőföld talajára, hogy ott újból gyökerett verjen és megalkossa a művészet egész erdejét.

A székely a legkitünőbb famunkás. Bálinthban zseniálitássá tökélesedett ez a faji tehetség. Mint a legjelesebb magyar fametsző képiroink remekeit, a nagy művészetet projiciálta a kemény anyagra. Hasonlóképpen cselekszik felesége, midőn a tú búvös ecsetjével finom túllre varázsolja férje remek kompozícióit, melyeket ez az eredeti igazi népművészet hagyományos motívumaiból, alkotó elemeiből szerkesztett a néplélekkel kongeniális művészi ihlettel. Így keletkeztek a himzés csodái, az egyszerű bájjal elragadó függönyök, sálók, zsebkendők.

De Bálinth Benedek, a székely búvös favágó, a magyar fa nagymestere művészetével visszatért első ideáljához, a fához. A hazai természetes fanemekből maga tervez, farag, szerkeszt, díszít százféle apróbb használati és dísz tárgy, mégpedig töből, ágból, gyökérből egyaránt. Ez tehát szószerint *tősgyökéres* népies művészet. A teljesen eredeti zamatú magyar slőjd klasszikus mintáit, teljes rendszerét alkotta meg ezekben már is.

Az E. K. E. felismerte és méltányolta Bálinthék működésének fontosságát a magyar népművészetre, a nemzeti stílusra nézve. Értekezletet tartottunk velők ez ügyben. Kifejtettük az E. K. E. álláspontját, mely röviden a következőképpen formulázható: Bálinthék alkotásai a lehető legtökéletesebbek a maguk nemében. Népies elem és műzslés a legsikeresebben párosul bennök. A legbiztatóbb kísérletek a nemzeti stílusnak még el nem ért célja felé vezető úton. Egyelőre még egyoldalúak és töredékesek, de bennök van a kiegészülés csirája, az egész rendszer elemei. A vezető eszme, a stílus alapja megvan. A többi az alkalmazás, a stílszerű módosítás, a gyakorlati kivitel dolga. És

ez az aránylag könnyebb feladat. De ezt a kiegészítő munkát is Bálinthéknak kell elvégezniök, hogy az ő nevükhöz fűződjk a nemzeti stilusu, harmonikus magyar otthon megalkotásának érdeme.

A mai egészséges, helyes műirány a lakóháznak és a lakásnak teljesen összhangzó stilszerű építését, berendezését, díszítését kívánja. A lakás berendezéséhez azonban nemcsak függöny kell, hanem a textil iparnak sok más terméke. Ezeknek stilsura nézve mind egyezniök kell a függönyökkel. És a butorzat s a berendezésnek egyéb asztalos és más fa- stb. munkája viszont összhangban kell, hogy legyen a szövőipar műveivel.

Teremtsenek Bálinthék teljes rendszert, egységes stilusu, hangulatu, izlésü magyar otthont. A függönyök és egyebek kompozícióit és technikáját kellő módosítással vigyék át egyéb szövetekre és egyéb alkalmazásra. És az apró famunkák izlésében alkossa meg Bálinth a magyar szobabutorzat egész rendszerét. Két irányban is: a melyet alkalmazni lehet a főur palotájában s a művelt polgár szerény hajlékában. Akkor megtestesítette a magyar géniusz az élet egyik legfontosabb terén.

Sőt két lépéssel még tovább is haladhatnak Bálinthék azon magasztos cél felé, hogy a magyar családi élet külsőségei, látható környezete teljes összhangban legyen a nemzeti géniuszszal és a magyar lélekkel. A test a lélek ruhája. A test ruházata a mez, mint védelem és dísz, szükségképpen és természetzerű. A nemzeti ruha, a népviselet szervesen összefügg az ősi hagyományokkal, a foglalkozással, a vidék jellegével. E természetes összefüggést erőszakosan megbontja a civilizáció kegyetlen zsarnoka, a hagyományt és jelleget gyilkoló divat. Ez az egész világon sehol sem pusztít olyan veszedelmesen, mint nálunk. Mert mi feltétlenül meghódolunk a divat mindent harácsoló szeszélyének mint adófizető fogyasztók, de úgyszólván semmit sem termelünk a számára, a miből némi hasznunk is lehetne. A nemzeti stilussá tökéletesedő és általánosodó népművészetnek volna egyik nemzetmentő feladata, hogy gátat vessen a kozmopolita divat rombolásának. Bálinth Benedeknél álljon össze magas izlésü, nemzeti érzésü, okos magyar hölgyekkel és az ő sáljai és zsebkendői stilsában teremtsék meg a magyar úrinő izléses természetes magyar viseletét, a magyar divatot, hogy a magyar testnek ruhája is magyar legyen. Madarat tolláról, embert ruhájáról!

Ami az egyénnek a ruha, az a családnak a lakás, a ház. A családi lakásról volt már szó. Ennek az összefoglaló kerete, a külvilágnak mutatkozó és ebbe behelyezkedő műegysége a ház. Szövetkezzék Bálinth Benedek magyar izlésü és érzésü mérnökkel, építő művészszel és próbálják megszerkeszteni az igazi magyar családi ház típusait főleg a székely és az alföldi magyar ház konstrukciói és motívumai alapján, számolva a vidék és klima követelte módzatokkal. És végre vegyék körül a magyar család házát magyar kerttel. Ez sincs még megteremtve. Ennek is különböznie kell a francia és angol parkoktól, a német és olasz műkertektől. A honi természet után mintázott kerttel körülvirúlt magyar stilsban épült házban, a magyar izlés szerint berendezett, butorozott, díszített lakásban, a magyar otthon hangulatában és légkörében magyar marad, magyarúl érez, magyar lesz a lakó lelke. Mert nemcsak a magyar föld teszi magyarrá az új földesurat. A magyar lakásnak is hasonló hatása van. Ebben az irányban, ebben a szellemben az E. K. E. legbuzgóbban kész támogatni Bálinthék nemzetvédő működését és erre buzdítani Erdély magyarjait. Mert ez az igazi tulipán-szellem!

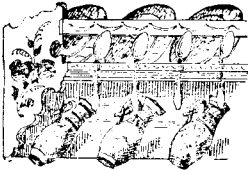

Bálinth Benedek.

A székely népművészetről.

Írta: **Szentkatolnai Bálinth Benedek.***

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Elfogódás vesz erőt rajtam midőn hazafias lelkesedés nemes tüzeben égő közönség előtt ama népnek művészetéről kell tájékoztatást nyújtanom, melynek legendás multjáról, ügyeskedéséről annyi téves nézet kapott lábra, de melyről annyi lelkesedéssel énekelhette a szabadság költője:

„Csak nem fajult el még a székelyvér
Minden kis csöppje drága gyöngyöt ér!”

Elfogódás vesz erőt rajtam, mert az elárvult székely nép hanyatló művészetének szentelt ez órán nekem, ki ott kint messze a végeken lakom, távol a nemzeti művészet kincseit őrző muzeumoktól és javarészt elzárva az irodalmi forrásoktól is, ily magas igényű közönség előtt kell népem szellemi kincseit feltárni; és a mi még nagyobb felelősséget ró reám, oly szakemberek után mint *Huszka, Ráth, Gróh* és a néprajz hivatásos művelőin kívül legujabban *Malonyay*.

De erőt ad mai feladatomhoz népem iránt érzett szeretetem, közeli veszedelmünk fájó előérzete és lángoló óhajtásom, hogy népem mentésén munkálkodhassam csekély tehetséggel, de összes energiámmal.

Malonyay a székely nép művészetéről írt művében így jellemzi a mi helyzetünket:

„Ha valaki bejárja Erdély folyam völgyeit vagy hegyi falvait, megdöbent a vidék, a falvak síri csöndje. Ének nem csendül, nem viszhangzik a hegy a dolgozó fiatalság zajától, pusztá kihalt világ az!

Óh kimondhatatlan fájdalom! Való igaz e rajz!

Ének nem csendül, a zene elhallgatott, a fiatalság magyaros táncrea se igen perdül falvainkban. Életünk színtelen lett, mint az elhagyatott virágos kert, melyet felvert a gyom.

Pedig hej de másként volt csak nem is olyan régen!

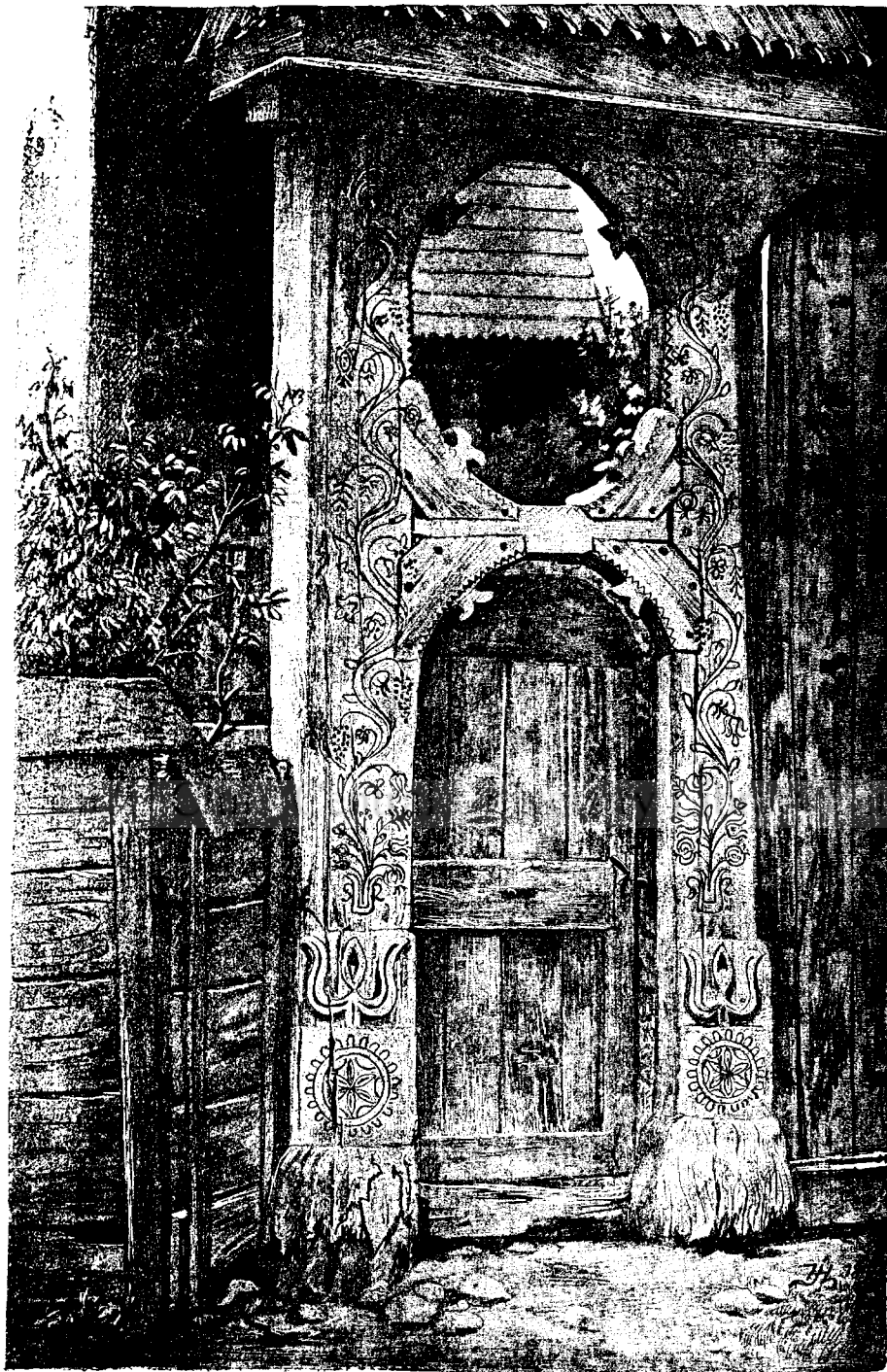
A mikor még a szerelmes székely ifjú bicskája guzsalyra, súlykoló-fára, porongra róttá szíve ízenetét, hogy azzal választottjának kedveskedjék és melyért husvét szent ünnepén ugyancsak irottas himes-tojást kapott viszonzásul.

A mikor még a torjai kisasszonyok kelengyéjük egy részét úgy szereztek meg, hogy a moldovai meg oláhországi bojár asszonyok fátylai számára súlyos aranyakért himzették túllre lelkük gondolatát. A kelengye másik része úgy is kitélt az otthon font szőtt gyolcsból, szöttesből, szedettesből.

A mikor még a székely nép többre becsülte az ugyan kissé durvább művű de tartós és magyaros diszú kiállítású árút és nem kapott az ugyan olcsó, de hitvány minőségű „Linzer-Zeug“-on.

A mikor még a székely portának a szép marhán, jó lovakon, dúsan összeállított fából rótt gazdasági eszközein kívül legnagyobb dísze a „galambbúgos kapu“ volt.

* Felolvasta szerző a november hó 27-én rendezett E. K. E. kiállítás alkalmával.

Székely-kapu részlet.

Ósi emlék, melyen ott díszlik százféle változatban kifaragva a napsúgaras Ázsiának pálma fája és a sokféle életfa a melyeken csacska szavakkal köszönti a belépőt-kimenőt a berótt betű, vagy adja tudtul ország-világnak hogy kiállította, esetleg hogy minek emlékezetére állítottott a kapu.

A székely nép örök hálójára tarthat számot *Huszka*, ki „A Székely Ház“-ról írt gondos nagy-szabású és alapvető tanulmányában 72 többnyire galambbúgos nagykapu rajzát mentette meg az utókor számára. Tanulmányában éber gonddal emelte ki ama ősi motívumokat, melyek nagykapuink eredetére vetnek világot.

Nagykapuink pálmái és az *asszir* palma díszek között olyan szoros összefüggést talál, milyent a többi ősi magyar díszítőelemek és a szászánidák díszítő motívumai közt talált.

Nem is kell külön tanulmányokat tennünk, hogy a „Harper's Wickly“-ben indiai és perzsiai nagykapukról — évekkel ezelőtt közölt — fotografiai felvételekben ráismerjünk nagykapuink másaira.

Az is könnyen megengedhetőnek tetszik, hogy a kínai emlék kapuk és galambbúgos kapuink között rokon vonásokat találjunk. És akár kriszanteum- akár szegfű-, vagy napkorongnak nézzük nagykapuink köralaku díszeit azok ismét csak Ázsiába vezetnek vissza.

Nagykapuink egyik nagycsoportjának díszítő elemét „az indadísz“ mai is használja „gurt“-jának ajtófélfáin a *karagirgiz*, mint a „Kiesime Narin“-i ajtófélfája rajza bizonyítja.

De a galambbúgos kapu dívatja is hanyatlík. Fogynak az alkalmas faanyag. Háromszékvármegyében már ugyan kevés újat építenek, de Udvarhely és Csikmegyék némely községeiben még teljes pompájában állítják elő.

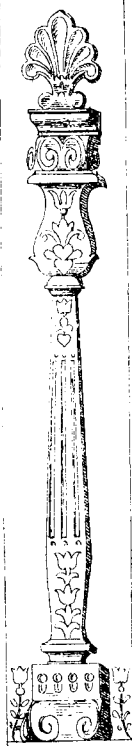
Míg az ősi emlékek, a nagykapunak kultusza ha nem is általánosan van elterjedve, de élő valóság, addig a szerelmes székely ifjú ma már nem igen ródalja tele az imádottjának szánt guzsalyt, súlykot, porongot, szép indás, tulipános díszet. A helyett ma „anzikot“ küld neki. De a meddig fenn az országhatáron, a hegytetőkön vigyázott a székely ifjú mint határőr tellett az időből, hogy a guzsalyt, súlykot, porongot választékos díszszel ródalja tele.

A határ „Commandó“-kon sok szép róvás szülemlett meg, melyet az őseire ugyan büszke, de a jövővel nem sokat törődő székely utód, ugyan könnyen adott át magángyűjtőknek, kufároknak s ritkán muzeumoknak.

A megmentett darabok bizonyítják, hogy az apróbb eszközökön is ügyesen alkalmazta a tösgyökeres székely díszítő elemeket.

Az agyagművességben nem vitte ugyan annyira a székely mint a faragásban, rovásban; de kályhacsempéi, korsói, kancsói (Pocula, Bokály) a népies tárgyak gyűjtői által épen a díszítőművészetben való nagy változatosság miatt nagyban keresett cikkek.

Mai napság kialudt ugyan a kályha csempéket készítő mesterek, — a Hegybeliek, Szigetiek — égető kályhájának tüze, bokályt se igen készítenek már székely mesterek, de a meglevő nagy készlet alapos betekintést enged agyagosaink művészetébe. A kályhacsempéknél már nem kizárólag növényi motívumok dominálnak, de mértani idomok, madár és állatalakok is szerepelnek, úgyszintén a bokályoknál is. A székely Nemzeti Múzeumban őrzött sok száz bokály és sok száz kályha csempe nagy tanúságot fog nyújtani, sok homályról fogja leemelni a fátyolt ha egyszer — a kultur palota kiépültével — egészében tanulmányozható lesz. Hogy a régi készség még nem veszett ki ez irányban sem legjobban bizonyítják a díszedényeket készítő udvarhelyi *Pál Sándor* mester és a bivaly és bika gyuró *Molnár Dani*-bá uraimék.

A míg a székely férfi és legény a megélhetés nehézségeivel küzdött, addig asszonya leánya buzgón fonta-szötte a fehérenműjének való gyolcsot, a viselő ruháknak, asztalneműeknek való szöttest, a téli ruháknak való posztót (condra posztó) és szép minzatu szőnyeget.

A szövés szerszámát, az egyszerű szövőszéket a férfi róttá és rójja össze fából, néha faragással is díszítve azt. Azon az egy szerzősámon készítik a sokféle két, négy, hat és nyolc-nyüstöst, a sok szép szedettest köztük az ünnepnapra való abroszokat és a függönyöket. De már ez a szép foglalkozás is szünőben van.

A kender és lentermelése hanyatlóban, a székely asszony és leánya a „gyár“-nak kezd dolgozni napszámért, kölcsön kapott újmódi szövőszékein. Szöttesei leginkább mértani díszűek.

A gyolcsát úgy ki is varrta a székely nő mintha abba lehelt volna bele minden találékonyságát, ügyességét. Varrottasain, elkezdve a karakirgiz kacsaring díszektől, a sok száz mintájú növényi jellegű díszítményeken keresztül a „pávás“, „madaras“ varrottasokig igen sokféle motívumokat ölel föl. Csak magában a ritkábban előforduló „madaras“ varrottasból mintegy kétszáz darabot gyűjtött össze Nagyasszonyunk, özv. Cserey Jánosné, melyek muzeumbaikban és magánosoknál vannak biztos őrizet alatt. Díszítményei előállításánál a legkülömbözőbb technikával élt a székely asszony úgy, hogy ügyeskedésében benne van a kalotaszegi asszony ügyeskedése is.

Az a sok ezer székely varrottas minta, mely hazai muzeumbaikban, de a külföldiekben is és magángyűjtők muzeumaiban, legfőként pedig a Székely Nemzeti Muzeumban fel van halmozva bizonyosságot tehet a székely asszony elméjének teremtő, esetleg átvevő képességéről, munkájának csinosága pedig művészi hajlamairól.

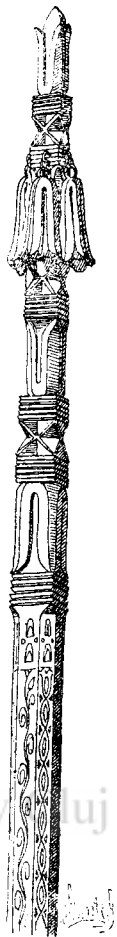
Az a nagy vita pedig mely magyar ornamentikánkkal foglalkozó szakembereink közt fenn áll, előbb nem dőlhet el, míg a Székely Nemzeti Muzeum varrottasai ki nem állítatnak és nem publikáltatnak.

Hiszen egyik madaras varrottasainkat, másik gránát almáinkat, harmadik fenyőgalyasainkat, negyedik meg tulipántosainkat akarja elvitatni tőlünk. A tulipántosat, melyre nézve azt állítják, hogy csak az 1400-as években került be Hollandiába. Hiszen ilyen érveléssel azt is be lehetne bizonyítani, hogy a szür egyáltalában nem is létezik még, mert csak most jelentkezett az 1900-as években Angolországban. Ezeknek a tulipán letagadóknak úgylátszik nincs tudásuk arról, hogy Ázsia stepjei virágfakadáskor tulipánnal vannak borítva.

Mint virágfakasztó május hónap szingazdag pompája terül el előttünk a székely lányok által remekbe írt himes tojásoknak im itt kiállított kis gyűjteménye, Kézdivásárhely város környékéről. Mennyi poezis van együtt e csoportban és mily sok gondolatot fejez ki az. Valóban gazdag anyaga van együtt a himes tojás motívumainak. Hát még a szinpompája mennyire felülmulja a hazabeli összes nemzetiségek himes tojásait. Nem is egy motívum van, melynek kivételére 5 színt használt készítője. Nehány mértani mellett túlnyomó növényi díszítmény, de legtöbb a tulipános, melyek a lehető legnagyobb változatossággal borítják a tojások felületét.

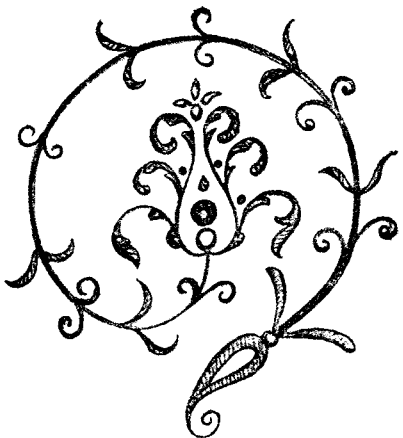
A székely összes házi butorát, ágyát, asztalát, ládáját, pohárszékét, tálasát, órájának tokját, tékáját, almáriumát mind díszítette leginkább festéssel, a melynél a tulipán, a szegfű, a rózsza mellett a gyöngyvirág, a cseresznye volt a fődíszítési elem. Ha csak lehetett csokorra foglalta össze a virágokat.

Termeinek, templomainak mennyezetét négyzet, néha téglalakú mezőkre

osztva szintén festéssel ékítette. A mennyezet díszítési módozatok szintén sok fejlődésre szolgáltatnak alkalmat már t. i. az eredetet illetőleg.

Pedig nem kell az eredetet sokat kutatni, megtalálható az valamelyik karakirgiz jurtjának ajtaján egész pompájában. Természetes, hogy az ősi elemekhez újabbak járultak és a mint hanyatlak az ősi minta tisztasága, annyival naturalisztikusabbá válik a díszítésül használt virágcsoport; de mindig megmarad annak ősi sajátossága a foltonként való alkalmazás.

A székely népművészet most bemutatott példányain a díszítő motívumokat leginkább növények szolgáltatják ugyan, de néha itt szerepel a pávatoll, mely legszebben a szücs-munkákon érvényesül. A tulipán, a rózsza, szegfű, nefelejts, gyöngyvirág, a pálmafa a szaszanidák díszre emlékeztető életfa és más növényi dísz a krisanteum vagy napkorong, a pávatoll divatja mulóban mind eme sok népies kincsünk veszendőbe indult.

Kufár lelkek potomáron összevásárolják régi varrottasainkat, kályhacsempeinket, szőnyegeinket, himes tojásainkat, bokályainkat és piacra viszik; még azokat is, melyeket honi múzeumaink számára való gyűjtés cégere alatt jó szóért szedtek össze a honi művelődésért áldozatkész székelytársunktól.

Maholnap csak muzeumainkból fogjuk ismerni letűnt dicsőségünk emlékeztetőit.

De ez még nem a vég!

Nem hiszek a „kismet“-ben. Gyáva nép az, mely kényre-kedvre adja meg magát.

Fennhangon hirdetem, hogy a székely ősök szellemi hagyatékának haszna a székelyeket illeti. A székely népművészet kincsei a székelyeké.

Ám itt van csakugyan az utolsó óra, hogy ne engedjük kisíklani kezünkben a jogos tulajdonunkat.

Derék kutatóink nemcsak hogy gyűjtik a székely népművészet termékeit, de még mielőtt elégséges anyaggal rendelkeznének székely népművészeti tárgyaink valódi székely, magyar eredetének elég bizonyítására közzé is teszik adataikat, ismertetik azt. Féltre sejttem, hogy az élelmes külföld aligha kapva nem kap a jó alkalmakon, hogy mintáit az idegenből jött üdítő elemmel felfrissítse.

Attól azután már csak egy-két lépés odáig, hogy saját nemzete számára vindikálja a mi ősi mintáinkat.

Gyermek koromban még a székelyek és brassói szászok látták el iparcikkokkal Moldovát és Oláhországot és így volt az századok előtt is, hiszen még szántásra is háromszéki vállalkozók jártak át.

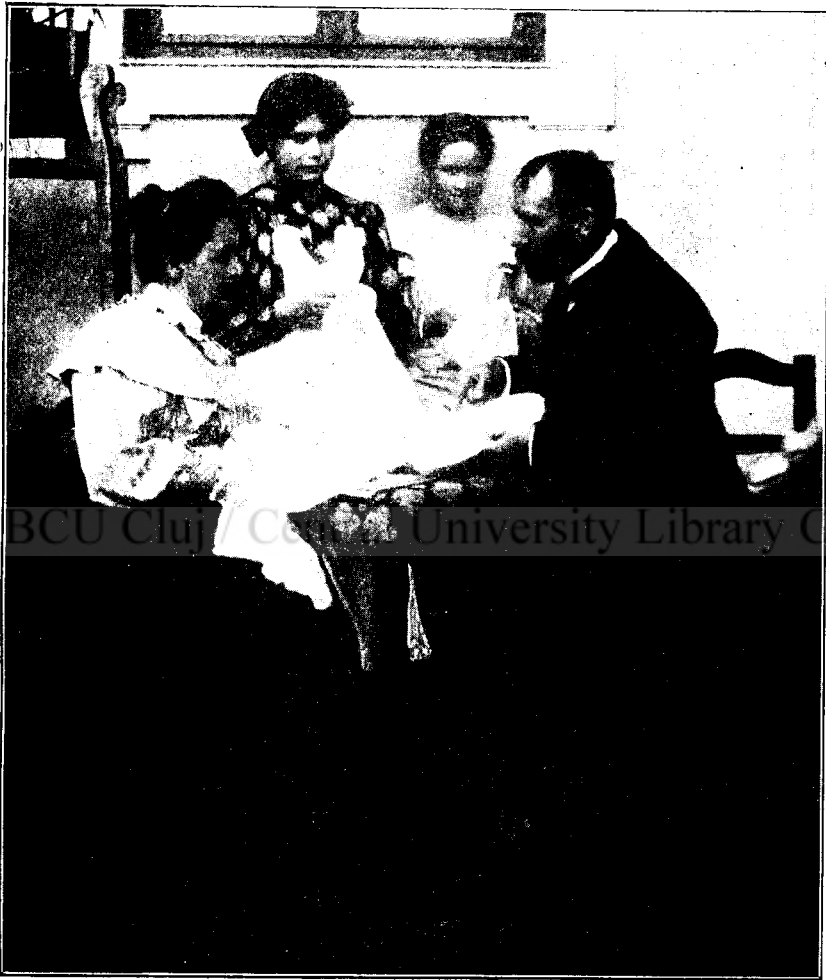
Mióta Romániává egyesült a két fejedelemség és Háromszéket tönkre

tette a romániai vámháború, a román kormány elvitte legjobb iparosainkat néptanító munkára. Olyan előnyöket biztosított ott iparosainknak, milyenről ide haza álmolni se mertek. Ezen iparosaink átvitték magukkal díszítésünk mintáit is.

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy a székely népművészet ősi mintái Romániában már századok óta hódítást tettek. — A mai áramlatok mellett aztán mondanom se kell, maholnap napnál világosabban kifogják mutatni, úgynevezett magyar szakemberek is, hogy mi — romániai előképek után dolgozunk. Ilyen gondolatok sulya alatt, a fellángolt nemzeties

Bálinth Benedek és neje Nagy Karolina tanítványaikkal.

mozgalom hatása alatt is idejénvalónak gondoltam, hogy habár csekély erőmmel, de annál több igyekezetemmel én is tegyek valamit régi népművészetünk alapformáinak megmentésére és azoknak újból való megkedveltetésére.

A tulipános kert felvirágoztatására való igyekezetemben s a régi népművészeti előképekhez vissza vezetendő székely testvéreimet, tüll varráshoz mintákat terveztem a székelység által használt régi díszítő elemekkel, szegfű, tulipán, rózsza, gránát almával, de a mai kivánalmaknak megfelelő külső

formákban, melyet hitvesem varrott ki előbb, de később két székely leány segédletével.

Azért kellett a régi formákhoz visszatérésben ezen utat választanom, mert ez által az előállított himzések kelendősege is biztosítva lévén, erősebb buzdító ok fog hatni, a régi mintákhoz való visszatérésére.

Három évi szorgos munkálkodásunk eredményét az itt kiállított függönyökön, függönykéken, színházi fátylakon, zsebkendőkön vagyok szerencsés bemutatni.

De a férfi népség foglalkoztatására is van gondolatom.

A székely fiuról úgy mondják, faragó bicskával a kezében látja meg a napvilágot. Annyira vérében van a székelynek a ródalás, hogy lebontja még lakható állapotban való fából készült házat is, csakhogy ródaló szenvedélyének eleget tehessen. Udvara tele van mindennemű faeszközzel. Míg az alföldi gazda egyetlen kocsiján szállít mindent, addig a székely gazdának négyféle szekere is van.

A mint említettem asszonyát is ellátja mindennemű faeszközzel, csakhogy ma már felejtgeti az eszközök díszítését, mert hát — a koldusbotot nem igen szokták díszíteni.

A székely gyerek már szülei házában nagy faragó készségre tesz szert és Isten adta technikai készségével nagy ügyességre is vergődik. Ezért nálunk a svéd slöjdnek nincs is jögsúltsága. Hogy mily technikai készsége van a székelységnek csikkozmasi példával igazolom, a hol talán egyik kútnak merő szerkezete se hasonlít a másikéhoz.

Igen, mert a székelynél nem kizárólag a cél szabja meg az eszköz alakját, de a kezében levő „görbefa“ darab határozza meg, hogy milyen legyen a cél elérésére szolgáló eszközünek alakja. Azért van az, hogy míg kint „Nagymagyarországon“ azonegy községnek minden fonókereke szakasztott testvére a másiknak, addig Székelyföldön pld. Kovásznán csak csölőkerék 6 féle is van használatban és az egyfajtájúak se pontos másolatai egymásnak.

A „görbefa“ iránt való szimpathiát kihasználandó és hogy a művészies iránt való hajlandóságot is emeljen, kétszáz darabnál több apróbb tárgyat mintáztam a „Székely Slöjd“ vázául, olyanokat, melyek mindenike hozzá szól a székely ember lelkéhez.

Jöllehet a székely népies díszítés csak a festetlen vagy festett, mélyített vagy kidomborított ródalást ismeri, — hogy a nőknek való munka — alkalmat is emeljem — Székely Slöjd mintáim egy részénél megkísérlettem a székely népies díszítés elemeit égetéssel vinni rá a felületre. Lehet, hogy ezzel vétkeztem a székely néplélek ellen, de csak kísérletként tettem.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Hálás köszönetemet fejezem ki türelmükért, melylyel rövidre fogott előadásomat meghallgatni kegyesek voltak. Egy kérdésre kell még megfelelnem. Miért jöttem ide bemutatni munkálkodásunk eredményét? Miért? Mert itt lüktet kincses Kolozsváron Erdély szíve! Nem mulaszthatom el egyúttal elnézésükért is esedezni, ha néha eltértem előadásom tulajdonképeni tárgyától. Hiszen lehetetlen is lett volna egy rövidke előadás keretében mindazt a szépebmutatnám, mindazt a felemelőt felemlítenem, melyet a székely nép művésze feltüntet. Huszka „Magyar Ornamentikája“ és többi műveiben legavatottabban méltatja népművésztünket és én, a ki nem lehetek székelyebb a nem székely eredetű Huszknál, az ő műveire hívom föl az érdeklődők figyelmét.

A művészetért rajongok én is, hiszen ez adott kenyeret nekem hosszú időn keresztül, — de testvéreim nyomasztó helyzetének képe minden fenségeset el — elborít és letünt dicsőségük visszaragyogó fényénél már csak szomorúbbá válik e kép. — A földi nyűg lekötöz, a szó elnémul ajkamon.

Katona Zsigmond útinaplója

1789-ből.

(Negyedik és befejező közlemény.)

Göttingáról.

Reggel felkelvén jókor, alig vártuk, hogy világosodjék, meglátjuk a várost, s hát sokkal nagyobbnak, szebbnek, elevenebbnek és népesebbnek találom, mint hallottam volt.

Ifjabb *Pataki Sámuel*t, doctor *Pataky* uramnak fiát itt találtuk, már akkor két esztendeje volt, hogy itt volt. — Még ez nap szállást fogadtam.

30-a

A szállásomra költöztem, mely az Universitas piacznán levő szegelet háznál volt Warmannál, a szabónál az első Stockon, 8 $\frac{1}{2}$ luidorért esztendeig. Itten úgy laktam *Patakival* ketten, hogy csak egy tornác vagy pitvar volt köztünk, a melybe mind a kettőnknek összvényilt az ajtónk.

Még ez nap, u. m. 30-a kosztot fogadtam, ebédre négyfélélt, vacsorára háromfélélt, kenyéren kívül 9 forinton.

Az vacsorát ötödfél forintért adta egy személyre, de mi mindég megértük vele *Patakival* ketten és így a fizetést is kétfelé osztottuk.

Csizmadörgölöt két forinton, mosót 4 frt, frizért 3 frton fogadtam egy fertály esztendőre.

Ekkor eleintén mindjárt egy fekete Statskleidot csináltattam, addig nem mehettem sehová, mihelyt pedig elkészült, mindjárt elmentem udvarolgatni.

5-a Octobris.

Voltam az prorectornál *Murraynál*, és itt beirattam magamat, melyért 8 frtot fizetek, ekkor kellett adnom az szegények cassájába is, odaadtam egy r. frtot. Az prorectorral kezét kellett adni és azután az decretumot az bévétel iránt kezemben adta az Académia törvényeivel együtt.

Fekete köntösbe spádésen chapauba is voltam.

Onnan mentem *Spitlerhez*, az kihez *Péchy Imre* bátyám különös levéllel attresirozott is. Igen szépen fogadott, ekkor a magyarországi, nevezetesen Bihar, Szabolcs, Pest, és Nográd vármegyén repreasentatiokat is általadtam, melyeket 1789 pünköst után tartatott generalis székeken adtak fel a vármegyék és megígérte, hogy kinyomtattatja.

(*Observ.* Ki is nyomtatta 790-ben.)

2 lezkéjére *Spitlernek* 2 luidort praenumeráltam, egyik volt reggel 8 óraker a Völkergeschichte, a másik délután 3 óraker az Universalis Historia.

Federnél is voltam, a ki egy csupa ártatlan ember, de igen emberséges és jószívű ember. Az ő házában semmi pompának nyoma nincsen, azonba csinos, de minden erőltetés nélkül. Nálla is praenumeráltam a logikájára és metaphysikájára 1 luidort. Az órája volt 9-től fogva tizig reggel.

Bekmannál praenumeráltam az Polizejis Cauzara, melyet délutánn két órákor tanított. Ez igen jó ember, szorgalmasan tanít, de fősvény, és a judiciuma gyengétske, genie nálla legkisebb sincs; a leckéjét hogy kedvesebbé tehesse, véghetetlen sok anecdotumokat gyűjt más könyvekből, és azokat olvassa, úgy hogy néha egész óra mind anecdotumokból áll.

Weisbergnél pedig a ki az anatomiae professzor, praenumeráltam Antrpologiára für Juristen und Philosophen 1 luidort. Tanította szeredán és szombaton, 2 órát egy héten.

A chemiae professornál *Gmelinnél*, *Püssernél*, *Gatterernél* is voltam, úgy *Heyné* is ez nap.

Heyné azt kezdette mondogatni, hogy itt ugyan vigyázni kell az új purschoknak, mert hamar rossz társaságban elegyítik, de megfelelttem reá, hogy milyeneket lehet attól félteni

11-a Octobris.

Délelőtt voltam az anglus királynak itten levő és tanuló három fiának Hoffmesterénél, oberster v. *Málortinál* udvarolni, de nem lévén otthon, csak bilétet hagytam ott. Délután 4 órákor magam is megjelentem az audientiás palotán és oberster *Málorti* mind az háromnak külön-külön aufirolt és mindenikkel, nevezetesen a közbölsővel sokat beszéltem.

Ekkor nap vatsorán is az prinzeknél voltam, az oberster maga invitált, mikor udvarolni voltam. A közbelső prinz beteges lévén, ekkor nem vatsorált, a közbelső nékem legjobb szívűnek tetszett lenni, a nagyobbik pedig kevély és csufolódónak, a kisebbik igen friss, eleven, jószívű, de még nagyon gyermekes. Az oberster maga igen derék ember, nagy magas kövér, de nem obésus. Mindenik prinznek egy-egy cavallérja van, kik mind hamoveranusok és csupa nemes emberek, de mind derék legények és emberségesek, a legkisebbiknek a cavallérja az, a ki nékem mindenbe nem tetszett, denique az is meglehetősen ember volt.

A nagyobbik prinz cavallérja volt — *Hanstein*, a közbelsőnek . . . . .¹ az kisebbiknek . . . . .¹ és a legations secreterjek *Tatler*. Ez legderékabb legény volt közöttök tudományára nézve, különben igen seriusus, s mintha egy kisség kevély is lett volna.

20-a Octobris.

Nordheimban voltunk gróf *Rhédeivel* és *Kendeffivel*, s az Hoffmestereivel, s *Patakival* 6-ton három carriollal, itten egy fűrész-malmot is láttam, melyet az jelenvaló rajzolás ábrázol — két fűrészszel; igen szép malom.²

1790-ben 22-a Maji.

Reggel öt órákor indultam *Pataki Sámuellel* gróf *Rhédey*, *Kendeffi*, *Vásárhelyi* és *Imre* urakkal Casselbe. Gróf *Ranzau* is az ötsével együtt velünk volt. (Danus grófok, de a nagyobbik gyönyörű moderatiojú ember, minden companiába tudja magát illetni és jó tanuló.) Mind karriollal mentünk, tsupán a kit gróf *Ranzau* volt lóháton, legényével együtt.

Mihelyt . . . . .³ által mentünk és az erdőbe értünk, az erdélyi mód szerint somkát vittünk volt és az fák alatt a gyepen flöstökömltünk.

¹ A neveknek üres hely hagyva.

² Az ábrázolásnak hely hagyva, 4 beiratlan üres levél.

³ A névnek üres hely hagyva.

Es noha az somkát mi *Patakival* csak magunknak főztük volt, mindazonáltal méltóztattak a grófok is, *Ranzauékat* kivéven, egyenlő részt venni velünk a somkából, úgy hogy nem igen sok maradt nekünk; ha több lett volna is megettük volna.

11 óra felé *Mündenbe* érkeztünk és elsőben is az cserép-pipa fabrikába mentünk.

A föld itten az N. Almerodi, melyből minden elegyítés nélkül készítik az agyagot. Minekutánna az agyag készen van, egy darabotskát az kezében vészen és azt kinyújtja elébb a kezével csak vékonyan, azután egy 3 vagy négy czolnyi deszkával azon az asztalon megnyújtja, hogy egyenlő legyen az pipának az szára. Minekutánna egyet-kettőt, s többet megcsinált, azt mind öszverakja, mely valamennyire öszve is ragad, de úgy mindazonáltal, hogy könnyen el lehet egymástól választani, ezután egy dróttal az kezében keresztűlfúrja (ezt magam is megpróbáltam és jól succedált), azután beléteszi a vas-formába, de úgy, hogy az drót még akkor is benne van a szárában a pipának, öszve szorítja a vas-formát a sróffal egész végig két vagy három ízben (fig: 3.); a végin az pipát magát fadugóval dugja ki (fig: 1, 2), melyet elébb olajba mártott volt meg, de két dugóval, mert az első buta, csak az directiót adja inkább meg, hogy egyenesen dugódjék ki. — *Obs.* Az vasformának az végin annyira való ormó vagyon, amekkora az pipának magának az vastagsága, a mint itt az fél-formának rajzolatjaiból kitetszik. (Fig: 1, 2, a. b.)¹

A kemencéje nem igen nagy, négy-szegeletű. A tűz vas-rostélyon ég végig benne, hogy a hamu lehűljön a kemencében a tűz mente mellett.²

A göttingai revolutionak historiája.

1790-ben juliusnak 25-ik napján estve egy idegen mesterlegény érkezett bé *Göttingában*, ki is az németországi szokás szerint legelsőbben is az asztalosok *fogadó szállásokat* (Herberch) kereste fel. Midőn sok közön-kézen odaírányított volt, kérdi egy ottan álló *purschtól*, hogy valóban az volna-e az asztalos legények szállása? Melyre a *pursch* azt felelé a németnek: *was geht mich euer lausse Herberch an.* Ez nem volt igen illendő felelet az *purschtól*, de még illetlenebb volt az asztaloslegénynek mocskolódása, melylyel azért a *purschot* illette. Mi lesz belőle: a *pursch* megbosszankodik, az őtet mocskoló asztaloslegényt pofon vágja és csidítja, hogy ne mocskolódjék, de az asztaloslegény nemhogy elhallgatott volna, sőt felfogja karját az *pursch* ellen és meg akarja ütni, azonban a többi asztaloslegényeket is az szállásról kikiáltja, kik az szegény *purschot* megfogván, bevivék a fogadóban és ott rútvál öszveverték, s úgy eleresztették.

A *purschnak* jó pajtásai megtudják a cásust, seregelni kezdenek, hogy az asztalos szállásra réa menjenek és az legényt a többiekkel együtt megverjék. Ez mindazonáltal nem tudom mi okon mégis elmaradott. Hanem éjtszakára kelve valami 80-nan öszvegyűltenek és éjjél után az asztalosszállásról az asztalos címert lehúzták, s a pellengérré akasztották, sőt talán az akasztófára függesztették volna, ha az prorectornak kérése őket nem tartóztatta volna, a ki is közéjükbe ment és sokat perorált, de mégis többre nem vehette, csak arra, hogy az akasztófára ugyan nem fogják vinni az címert, de leszaggatják és a szegényfára tészik.

Ezen cselekedettel nagyon megbecstelenítettnek lenni tartották magokat az asztalosok, arra való nézve hétfőn azaz 26-a minthogy akkor *blaue Montag* szokott tartódni és az asztaloslegények mind a szálláson ittanak többnyire, elvégzik magokban, hogy minden céhokat feltámasztanak és minden

¹ Következik 3 rajz.

² A következő lapon a kemence rajza látható.

mesterlegényt kihíjjanak. Ez meg is lett, mert *blau Montag* lévén, minden mesterlegények többnyire az szállásokon voltak. Ez meglévén, ki kezdenek az asztaloslegények a szállásból vonulni az utcákra és holmi hasított tűzifákat kapkodván a kezekbe, valamely tanulót csak elől vagy hátul találtak, agyba-főbe kívánták verni. Így verték meg gróf *Ranczaut*, az *Schlöczel* ajtajában, az *Landsmannaim* közül pedig *Nicset*, *posoni fit* és az *gróf Kendeffi* szolgáját; három más pürschot pedig szinte halálra vertek. Még a mi nagyobb: rendre vették az utcákat és hogy a pürschokat, mikor a collegiumokból kijövendenek, akkor támadják meg, de ugyancsak ebben a részben sohol céljokat el nem érték.

Igy tartott az utcákon alá s fel való nyargadozások az mesterlegényeknek egész nap, valami 3 óráig délután reggel 10 órától fogva, és nem hogy collegiumok lettek volna, de az utcán se mert egy tanuló is járni. Hát a polizey és katonaság nem csendesítette le? Nem. Mert a fegyveres katonák csak 80-nan voltak a tiszteken kívül, az legények pedig, kik inkább in furore voltak, 36—40, a szájongó legényeket ide nem értvén, kik csak kénytelenségekből, a céhek statutumai szerint jelentenek meg itten — és félt a katonaság, hogy ennyinek meg nem felelhet, hanem a piac közepin állott nagy kényesen sorjában és az legények a botokkal az orrok előtt nyargalóztak, a kívül, hogy csak egyet is közülök megszólítottak volna, sőt egynehány pürsch, az dühös nép ötet az utcán előltalálván, az katonákhoz szaladott mentségre, de az asztaloslegények fenyegetőzvé, a katonák nem merték magoknál tartani, hanem kiadták szegényt és az asztalosok majd megölték, úgy elverték szegényt. — A milyen tehetetlen nép volt az, amely az utcákon botokkal nyargalózott, Magyarországon 10 bakancsos mind feltűzte volna, itt pedig az piketeknek az legények csaknem az orrokat pattogatták.

Egész estvefeléig így folyt a dolog, a mikor már a tūze a mesterlegényeknek éjtszakára csendesedni kezdett, de azonban mégis veres freihelthet-cocárdát kezdték felrakogatni, de az alkonyadotkor beérkezett dragonyos escadronoknak trombita szavára mind lerakogatták egymásután és mindjárt 10 legényt rendeltének strására az asztalosok szállására, hogy valamit ne excedálhassanak. Egész éjszaka 12 lovas katona és annyi gyalog katonából álló piket, vagy patrol járt minden ucán alá s fel és az egész hétfő éjtszaka e miatt szerencsésen, csendesesen elmúlt, hogy sem a mesterlegények sem a pürschok semmi lármát nem indítottanak.

Kedden az asztaloslegények, sem a más céhbéliek nem dolgoztak, mindég az szállásaikon ittak és korhelkedtenek; a pürschok azelőtt való nap u. m. hétfőn sokan személyesen megverettetvén, sokan pedig szóval megsértetvén tóllők, megbosszankodtanak és a satisfaction gondolkodtanak.

Kedden délután (egész hétfőn reggeltől fogva a mióta a dolog kezdődött, én már mind furiában lévén — aminthogy hétfőn délután a magyar kardomat már ki is köszörültem volt) gróf *Rhédaival*, *Vásárhelyi* úrral, hozánk akadott gróf *Kendeffi* is, kimentünk lovagolni és nevezetesen azért, mert azt hallottuk volt, hogy vagy 300 pürsch *Gerstingeroden* öszvegyült és délután fegyveresen a városra rá akarnak ütni. Kimegyünk *Gerstingerodira* s hát az legalját találjuk ott az göttingai pürschoknak, magokat az legalábbvaló és nagyobb renomistákat, s nemhogy 300-an lettenek volna, de csak 60-non is alig voltak és annak is nagyobb része élme keresése végett a közelebb való falukba ment volt. Hogy mi kimentünk, megijedtünk, hogy kiket gondoltunk és milyen emberekre találtunk, már hogy szabaduljunk meg közülök szép szerint, azon gondolkodtunk. — Azonban kérkeznek a több *Landsmannink* is és más sok pürschok vélek, egyiknek közülök u. m. *Nitsnek* megmondottuk volt gróf *Rhédei*, *Vásárhelyi* és én, hogy mi forma conceptust kéne írni, melyben az nagy becstelenítését az pürschoknak le kéne írni és egyszersmind illendő satisfactiot kéne kérni, külömben sz. Mihály

napkor valamennyin vagyunk mind itt fogjuk *Göttingát* hadni. Ezt a conceptust alattomban olyan véggel a több porschok között kézre botsátotta, hogy észre ne vegyék ki írta, mi hozzánk is elhozták és gróf *Rhédeivel* együtt ditsérni kezdjük, hogy az igen jó és okos gondolat, jobb így satisfactiot kérni, mintsem úgy venni, mint a paraszt asztaloslegények, kiknek semmi nevelések és becsületek nincsen; kedvesebben is fogják azt venni a consiliumba is, ha látják, hogy tisztelettel és bizodalommal viseltetünk előljáróinkhoz és nem kívánunk az illetlen úton erőszakoskodni, melynek úgy lehet, hogy némelyeknek közülünk részéről még veszedelme is lehetne. Gróf *Rhédeiekkal* együtt mi magunkat offeráltuk, hogy mi subscribálni fogjuk, csakhogy a többi is, a kinek ezen betsületes módon satisfactiot kérni tetszik, ezen írást subscribálják. Subscribáltuk is eztet, előbb a magyar grófok, én és a több grófok ily renddel . . . . .¹

Az írásunk még azon estve *Meklenburg* és . . . . .² által az prorectornak beadódtanak volna, de késvén velle, másnap reggel kellett beadni, mert már a prorector lefeküdütt volt, 11 óra felé lévén kedden estve a dolog.

Későn jöhettünk be a grófokkal hálni, a többi pedig mind künn hált. Csak nekünk lehetett bejönni hálni.

Másnap, u. m. szeredán 27-a Julii *Meklenburg* . . . . .³ és én az conciliumban megjelenvén, az kérésünket írásban beadtuk. Mindent meg is ígértnek, de írást nem adtanak rólla. A prorector maga azt ígérte, hogy ha bájövünk, musikával fog minket és az egész regulata militia parádéba acceptálni, csakhogy a fegyvert tegyük le, és fegyver nélkül jöjjünk be a városra. De én ezt nem ígérhettem meg, azt mondtam, hogy meglátom mit fognak a többiek reá mondani, és evvel 9 óraker lóháton *Gerstingerodéra* a Lagerbe kimentünk. Az porschok az ígéréttel meg nem elégedtenek, hanem írásban kívánták a feleletet, melyért én egyedül délután megint a consilium előtt megjelentem, és a szerént mit ígértek volt ki is kaptam. De evvel sem elégedtek meg a porschok.

Mikor ezt az írott feleletet kivittem, gróf *Rhédeiekkal* mentem ki, de azomba gróf *Ranzau*, mind a három gróf *Marvelt*, és gróf *Einsidel* is mind kijöttek véllünk, és véllünk egybe csattolták magokat.

Meg nem elégedvén tehát az általam vitt írásbeli felelettel, mivel az címér leszakasztásánál valókat elfogván, ki nem ígérték, hogy eresztik, tehát nem akartak bájönni ekkor nap, amint ígérték volt a porschok, musika szóval a prorectornak szembejövetelével semmit sem gondolván. Hanem egy *Tomájer* nevezetűt küldenek be egy *Depechsel*, melybe az feljebb írt, és általam beadott *Depechnek* punctumain kívül még ezek is benne voltak, u. m. hogy az címert leszakasztott porschok a fogságból kibocsáttassanak; az comendást, és a katonaságot, mivelhogy a porschok ellen volt és oly tehetetlenül viselte magát, azért másova quartélyban tránsponáltassanak, és ide más katonaság jöjjön; az városi magistratus is adjon számot, hogy jobb rendelést miért nem tett, mindjárt és a porschokat mert nem securizálta. Az anfűhreknek semmi bántodások, vagy valami reprehensiojok ezentúl ne légyen.

Ezzel *Tomájer* bémegyen, de ekkor is a felelet a porschoknak, nevezetesen azoknak, kiknek az címér levonásában részek volt, nem tetszett, és bájönni nem akartak; azért anyira vitték a nagy lármával a dolgot, hogy ámbár erősebb volt is azoknak a száma, ki azt kiáltotta, hogy bemenjünk mégis elnyomták az kiabálás által, és künn kellett maradni mind, úgy hogy azon estve be nem jöttek.

¹ Egy fél lap üresen hagyva.

² Egy névnek üres hely hagyva.

³ Egy névnek üres hely hagyva.

Ezen estve azt végezték, mivel mi persvaedáltuk, hogy többet nem ígérhetnek, mint azt, hogy satisfactiót procurálni fognak, és az anführereknak semmi bajok nem leszen, azoknak u. i. kik az gerstingerodei sereget vezérelték, nem pedig a kik az címert szakasztókat vezérelték; azt is már megígérték, hogy valakit név szerént feladandunk, tehát elfogatják, és már el is fogattak egynehányat belőlle. Azokat pedig, hogy eleresszék, kik a címert leszakasztották, nem tehetik, mert nincsen hatalmakban és ha volna is, nekünk azokkal semmi bajunk, azokat hadd büntessék, mi csak azt kérjük, hogy nekünk adjanak satisfactiót, mert bántottanak ártatlanul az mesterlegények, és mert mocskoltanak hétfőn egész nap. Hiszen azokat hadd verték volna, kik címereiket leszaggatták, csak nekünk hágytak volna békét.

Meggondolkozván tehát *Stehler* és más anführerek, hogy bizony jó volna már bémenni, mert miből élni nincsen, minden éjtszakára a companiáknak, mely 13 volt, a lovassággal együtt falukra kellett hálni menni, hogy jól lakhassék; — másfelől bárha erős idő talál lenni mit csinálnak az ég alatt: ezeket neki proponálnván, és azt is kimutatván, hogy sem a grófoknak, sem a magyaroknak, és még másoknak is sokaknak kedvek ellen vagyon az künn maradás, meggondolkozott, és azon igyekezett, hogy arra vehesse az többit is, hogy holnap, u. m. csütörtökön a városba béköltözzenek. Evégre tehát egy conceptust írnak, és az idősebb gróf *Ranzaunak* általadtak, hogy vigye be, és reggel reá választ hozzon. — Ebbe a volt, hogy már contentusok a felelettel, csak azt kérik, hogy fegyverrel mehessenek bé, mert gyaláznak tartanak a kapuban letenni — és az Universitas zászlóját adják ki és a bandáját az lovas regementnek, hogy azzal mehessenek bé. Ezen kéréssel gróf *Ranzau* azon estve felé bé is ment.

A grófok pedig u. m. gróf *Ranzauék*, *Mervelt*, *Rhédei*, *Kendeffi*, *Innhausen* és én, valamint minden magyarok is ekkor éjtszaka a több porschokkal együtt künn háltunk, a német grófok gróf *Kendeffivel* a fogadóba benn, gróf *Rhédei* és *Vásárhelyi* urak vélem és a több magyarokkal fenn az erdőben levő térben egy bükkfa alatt a tűznél — melyen nem győztek a német porschok eleget bámolni. — Ekkor estve én és minden grófok numerust is tettünk krétával a kalapunkra, mint az több porschok, a numerus volt 10 az¹ . . . . .

(Vége.)

Az eredetiből közli: **Sz. L.**

XIX. évi jelentésünk

az 1909. évi október hó 9-én tartott közgyűlés alkalmából.

(Folytatás.)

Egyesületi élet.

Az ügyek lebonyolítását a múlt év folyamán 8 tisztikari, 4 választmányi és 2 bizottsági ülésen végeztük. Továbbá tartottunk egy értekezletet. Az üléseken mindig gróf Lázár István elnök urunk elnökölt. A pénztári teendőket Merza Gyula főpénztárosunk, az ellenőrit pedig Tanács József ellenőrünk látta el. A könyvvezetést a kettős könyvitel szabályai szerint Müller Béla végezte. Az Erdély folyóirat szerkesztését Merza Gyula, azután M. Kovács Géza főtít-

¹ Itt a napló megszakad.

kár, később pedig Szádeczky Lajos dr. főszerkesztő és M. Kovács Géza mint felelős szerkesztő együttesen látták el. Jelenleg csereviszonyban vagyunk 38 külföldi, 34 belföldi egyesülettel, 38 hírlappal, 35 folyóirattal. Jelenleg van 15 tiszteleti, 204 alapító, 2285 rendes, 410 pártoló tagunk. Elhalt 25, kilépett 108, vesztesség 133, újonnan belépett 113 tag. Igen sajnátságos tünet az, hogy jöllehet egyesületünknek szolgálatait évről-évre többen veszik igénybe és egyesületünkkel szemben a társadalom napról-napra fokozottabb követelésekkel lép fel, mégis a tagok sorába való belépéstől tartózkodik. Évi bevételünk a múlt év folyamán 15126 K. 98 f. volt. A kiadásunk pedig 13078 K. 23 f. Ujból nagy visszaesés mutatkozik tagdíj bevételeinknél. A tagdíj hátrálékok annyival is inkább bénítják a működést, mert nekünk a folyóirat küldésével a tagokra kiadásaink vannak. Hogy a tagdíjak csökkenéséből származó hiányt pótolhassuk, a pénzüintézetekhez fordultunk. Kérésünk sikert fülekre talált, mert csak egyedül a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank adományozott 50 koronát. A nemzetiségi pénzüintézetek üzleti feleslegeiből mindig készségesen segítyezik a társadalmi akciókat. Ne csodálkozzunk tehát azon, ha ők bennünket sokszor túlszárnyalnak.

A csüggedéstől megóv bennünket az, hogy mégis akadnak néha-néha lelkes emberek, akik hazafias ügyünket pártfogolni nem sajnálják. Fel kell említenünk Légrády Terray István rimaszombati lakóst, akinek nemeslelkűségénél csak szerénysége nagyobb s bár nem nagy vagyonu ember, mégis múlt évi Gyergyószentmiklósi közgyűlésünk alkalmával Elnökségünknek személyesen adntt át egy alapító levelet, amelylyel egyesületünknek egy 1000 korona névértékű de árfolyam szerinf 3500 koronát érő értékpapirt adományozott. Ennek felerészben tulajdonosa az Iglón székelő Magyarországi Kárpát-Egyesület, felerészben pedig egyesületünk. A múlt évi közgyűlésen e nagyszerű adományt nem volt szabad még nyilvánosságra hoznunk, de hibát követnénk el akkor, ha most a t. Közgyűlésnek hálás szízzel és köszönettel be nem jelentenők.

Muzeumi ügyek.

A Mátyás király születési házában levő muzeumunkat a múlt egyesületi év alatt is igen számosan látogatták. Örömmel jelenthetjük, hogy a látogatók száma 1902. október óta meghaladta a 25 ezret. Tárgyszaporulatunk összesen 84 darab, legnagyobb részben ajándékozás. A Mátyás király születési házána használatára vonatkozólag szerződésünk 50 évre való meghosszabbítása iránt Kolozsvár törvényhatóságánál lépéseket tettünk, mert rövid lejáratral a tovább fejlesztésnek és fentartásnak módozatait megtalálni nem lehet. A törvényhatóság a szerződés meghosszabbításához hozzájárult, azonban az még eddig nem történhetett meg, mert a muzeum tárgyaitól részletes leltárnak betérjesztését kérte. Az új leltár felvétele folyamatban van. A fárasztó és meddő munkának mégis annyi haszna van, hogy könyvtárunkat, képtárunkat és térképtárunkat is újra rendeztük, könnyen kezelhetővé tettük. Ezeket most már tagjaink egyre sűrűbben használják. A leltározási munkálatok ez év őszén teljesen befejeződnek. Nem lesz tehát többé akadálya a meghosszabbításnak és ezzel kapcsolatosan a muzeum továbbfejlesztésének, természetesen kormányi támogatással, mert egyesületünk szerény viszonyai mellett arra több áldozatot nem hozhat. E muzeummal is úgy vagyunk, mint sok más mindennel. Nem tudjuk értékelni és eléggé megbecsülni azt, ami a miénk. Hogy e muzeum létesítésével nem végeztünk hiábavaló munkát, hanem alapvető, elődázhatatlan feladatot teljesítettünk, affelől jólesően nyugtat meg minket az ahhoz értő külföldieknek áradozásig menő elismerő nyilatkozatai. És mennyire időszerű és sürgős volt a muzeum szervezése, misem bizonyítja jobban, mint az, hogy a tárgyakat ma már a legnagyobb anyagi áldozatokkal

sem lehetne összegyűjteni. Most paraszt kupecsek vásárolják fel mindenütt a régi himzések és kerámiai tárgyakat. Kiviszik azután külföldre. A múlt évben muzeumunkat és könyvtárunkat ajándékokkal gyarapították Sztankay Ferenc, a Muzeumok Főfelügyelőse, az Ornithologiai Központ, Merza Gyula, Possevitz Tivadar dr., Orosz Antal, gróf Esterházy Miguel, Kebli József és a Magyar Folyam- és Tengerhajózási részvénytársaság, továbbá Schumacher dr. Koppenhágából.

Gyakorlati munkálkodás.

Anyagi viszonyaink nagyon is korlátoltak. Természetes tehát, hogy mindazoknak a kívánalmaknak, amelyet a nagyközönség egyesületünkkel szemben támaszt, mindig eleget tenni képtelenek vagyunk. Mindazonáltal sokszor erőnkön felül kellett egyes pontokon költekezniünk. Sokszor osztályaink is túlkövetelők, mintha a központ nem a legnagyobb készséggel áldozna bármekkora összeget, csak volna honnan. Jelentősebb munkálat végeztetett Réven a Zichy cseppkőbarlangban, egy 80 méteres sziklafolyosónak életveszélyek között való áthidalásával. Ez alkotás lehetővé fogja tenni azt, hogy a barlangnak a korábbi években nagy fáradtsággal átkutatott 800 méter hosszú része a jövő tavaszon megnyitassék a forgalomnak. Túrista útainkra ugyanott padok állítottak fel. Tervezés alatt áll egy új túrista útnak építése is. Alsó-fehérvármegyében rendeztük a Detonáti menedékháznak bérletét, Háromszékvármegyében Kovásznán útjelzési munkálatok vannak folyamatban. A jelzőtáblák a kifüggesztést várják. A gyergyói osztály területén egy menedékház építésére helyet és faanyagot kaptunk. Erős bizodalommal vagyunk aziránt, hogy a menedékházat a Gyilkos-tónál a jövő nyáron felállíthatjuk. A brassói osztály területén a Nagykőhavas menedékház már fedél alatt van. E menedékház költségeit egyes törvényhatóságok adományaiából, részvényekből és a Kis-Királykői elégett menedékház megtérült biztosítási összegéből ottani osztályunk igen nagy fáradtsággal építteti. Az építés és berendezés költségei 10.000 koronára rúgnak. E menedékház úgy nagyság, valamint kivitelre nézve az Erdélyi magyar turistaságnak előreláthatólag kiváló büszkesége leend. A forgalmat biztosítani fogja könnyen megközelíthetősége, a mellette levő hővizű pompás forrás és az, hogy turistavendéglővel lesz összekapcsolva. A berendezési tárgyakat, melyre fedezet még nincsen, az osztály estélyek rendezésével akarja a tél folyamán összehozni. Igen jelentős alkotásunk Kolozsvár határán, a Bükk-erdő alján épült 3 szoba és zárt verendából álló új turistaházunk, amelyet a folyó év tavaszán építettünk. Ebbe helyeztük át a Bükk-erdőn négy évvel ezelőtt létesített turistavendéglőnket, mert ez új hely sokkal forgalmasabb. A területet 30 évre béreltük évi 50 koronáért. Az épület 4500 koronába került. E nagy összeget képtelenek lettünk volna előteremteni, ha Teutsch Henrik tagtársunk közbenjárására a Czell és Fiai cég 10 év alatt visszafizetendő 2500 korona kamatnélküli kölcsönt nem bocsát rendelkezésünkre. A választmány nagy megfontolással ment bele az építésbe, de megkövetelte a Bükk-erdőnek évenkénti 4—5000 személyre rugó forgalma. E turistaház nagy szolgálatokat van hivatva tenni a turistaságnak és a mellett jövedelmező üzletül is kínálkozik, mert a kezelő 300 korona bért fizet, tehát a befektetések amortizálódnak. Kérjük a t. Közgyűlést, hagyja jóvá eljárásunkat és úgy Teutsch Henriknek, valamint a Czell és Fiai cégnek szavazzon köszönetet.

E turista ház felépítése után ugyancsak a Bükk-erdőn egy új turista utat készítettünk azok részére, akiknek kevés idő áll rendelkezésére. Ennek hossza 4200 lépés. Elnevezése Bercsényi körút. Felújítottuk a Bükk-erdőnek összes jelzéseit és tábláit. Említett erdőben a jelzett utak 26 km.-tesznek ki és 41 jelzőtábla van kifüggesztve. Építettünk továbbá a leégett Kányafői

menedékház helyett egy ideiglenes jellegű deszkasátrat és fészert amelyben az egész nyáron a turista vendéglő üzemben volt. Ideig-óráig a bajon segítve van, azonban valami uton-módon ezt is tartós anyagból fel kell építeni. Kijavítottuk a Retyiczél község határán levő híres vizeséshez vezető turista utunkat és ez alkalommal 9 hidat újra építettünk.

Nagy munkát végeztünk még a Meleg-Szamos forrásvidékén az útjelzések felfrissítésével és 8 hidnak, 4 áteresznek újra építésével, továbbá az „Aregyásza katakombái“ elnevezésű barlangban áthidalási szerkezetnek készítésével. Ugyan e vidéken 4 km. hosszban új útjelzést is végeztünk. E munkálatokat a Czárán alapítvány kamataiból fedeztük. Előkészítés alatt van ugyanezen alap terhére a Csodavári körutnak rendbehozatala. Útjelzést készítettünk még a Jaád vizétől a Meziádi barlangig 12 km. hosszban. Igen érdekes munkát végeztünk Kolozsvár határán a Szent-János kut újraépítésével. Ez alkotást kezdeményezésünkre kolozsvári iparos tagtársaink sajátkezü munkájával létesítették. Indítványozzuk, hogy a t. Közgyűlés Feszl József, Gerstenbrein Tamás, Spáda János és Kapcza Imre uraknak fáradozásaikért és különböző anyagok adományozásáért szavazzon jegyzőkönyvi köszönetet.

Az idegenforgalomra mélyen kiható kezdeményezésről kell még örvendetesen beszámolnunk. Ugyanis Kolozsvár város törvényhatósága kérésünkre 1000 korona segélyt szavazott meg az egyesületünk kebelében felállítandó Kolozsvár városi idegenforgalmi iroda költségeire. Ez iroda ugyan közvetlenül Kolozsvár város érdekeit lesz hivatva szolgálni, de bizonyára hatását egész Erdély fogja érezni, mert Kolozsvár az idegenség majd egybűvé is utazik.

Tisztelt Közgyűlés!

Jól tudjuk azt, hogy az egyesületek fennállásúknak biztosítékait és gyarapodásuk lehetőségét nem mindig a célok nagyszerűségében bírják, hanem még sokkal inkább a működésnek legnagyobb arányu nyilvánosságában. Éppen ezért részletesen felsoroltuk nem csak a végzett munkát és megkezdett munkáinknak özönét, hanem terveinket, bajainkat és mindama nehézségeket, amelyekkel meg kell küzdeni. Nagy tőkére volna szükség, hogy mindent a legrövidebb idő alatt megoldhassunk, elvégezhessünk. Mi szegények vagyunk. Nincsenek nagy alaptőkéink. A lázas munka közepette tőkegyűjtésre sohasem gondolhattunk és minden jövedelmünket alkotásokba kellett fektetni. Egyesületünk már sokszor volt nehéz körülmények között, de a vezetőség mindig megnyugodott és vigasztalást talált abban a tudatban, hogy a munka a szegényeknek jutott osztályrészül és nem a gazdagoknak.

És ha ennek dacára néha a csüggedés kábító igézete mégis körülötte leskelődött, mindannyiszor új önbizalmat és reménységet sikerült merítenie a periferiákon lakó tagtársak ragaszkodásából. Most is nem lelkesíteni jöttünk e vérrel keresztelt, történelmi emlékekben gazdag vármegyébe hanem lelkesedni, csak szeretetet és biztatást kérünk, hogy gyakorlatilag közreműködhassunk e vármegye jólétének előmozdításában.

Előterjesztette :

M. Kovács Géza.

Különfélék.

A MAROS-SZOROSBAN.

Összeszorúl a völgy,
Sikamlík a Maros,
Hallgatag evez le
A fürge tutajos.

A parton, pirosló
Berkenyefák alatt,
Íkis süldőleányok
Egyhangun dallanak.

Pásztorai lúdoknak,
Hápgó rucal. rak,
Kik a fodros vízben
Kényökre úszkálnak.

Kétfelől csodás szép
Sziklák emelkednek,
Róluk régi regék
Dalban emlékeznek.

Erdők borúlnak a
Hegyek oldalára.
Cserefa, fehér bükk,
Fenyő egymást váltja.

A hegyek ormai
Pipálva ködlenek,
Fönn lomhán lebegnek
Ólomszin fellegek.

Szük kociút visz el
Sziklák s folyók között,
Borvizes szekere
Rajta tova dőcög.

Apró székely lovak
Vigan poroszkálnak,
Ügyelnie sem kell
Rájok a gazdának.

Itt-ott egy kis patak
Gyorsan előbban,
Hogy a tündérképet
Szemlélhessen jobban.

Rohan a Marosnak
Széles kebelére,
Aztán ott is marad,
Vissza dehogy térne!

Tulnan a hegy alatt
Nagy sürgés-forgás van.
Százféle nyelvű nép
Izzad a munkában.

Vasútat építenek . . .
Jó borvizes székely,
Nem sokáig járhat
Immár szerteséjjel!

Versényi György.

A láb gondozása. Az átnedvesedett, vagy éppen átázott láb nem egy veszedelmes betegséget, vagy legalább is alkalmatlan náthát okoz nekünk. Bármilyen csikorgó hideg legyen télen, a meghülés veszedelmének kevésbé vagyunk kiszolgáltatva akkor, ha lábunkat szárazon és melegen tarthatjuk. A lábruházkodás tehát eléggé fontos tényező az ember egészségének fentartásánál. Tulságosan izzadó lábak, az izzadással járó kellemetlenségtől eltekintve, majdnem oly hamar közvetítik azért a meghülés veszedelmeit, mint a rossz lábbeli következtében átázott láb. Akárhány ember számtalan testi fogyatkozással kénytelen életében tovavegetálni, holott fogyatkozása talán kikerülhető lett volna, ha lábait kellőképpen gondozza, óvja, melegen tartja. Csodálatosképpen, az emberiség tetemes százaléka, a szó teljes

értelmében elhanyagolja a láb gondozását; pedig, ha az is csak olyan jelentős kiegészítője szervezetünknek, mint bármely egyéb testrészünk, a melyet pedig a lábbal szemben, a kozmetika legraffináltabb eszközeinek igénybevételével részesítünk nem egyszer messzemó gondozásban, míg a lábbelibe bujtatott, tehát szemérmesen elfödött két alsó tagunkat nem egyszer megbocsáthatlan hanyagsággal semmibe se vesszük. A két lábán járó ember nem negligálhatja a lábak higiénejét. Aki azt hiszi, hogy a tyukszemírtással az emberi láb egészségügyének minden követelményét messzemenőleg kielégítette, az a láb gondozása érdekében éppen annyit tett, mintha feje ápolásában beéri azzal, hogy haját évente egyszer-kétszer még le is nyiratja.

Abból a temérdek hiúságból, ami el-eltölt bennünket, csak valamicske is a lábakra kiterjesztve, mindenkép javára szolgálna összegészségi állapotunknak. Az emberiség túlnyomó része rá se hederít a lábra, s teljesen figyelmen kívül hagyja azt, hogy láb nélkül egy tapodtat se mozdulhatunk. Az annyiszor emlegetett formás női lábak „esztétikáját” csakis a bokán felül méltányolják, holott tán némi figyelmet érdemel a bokán alúl is gondozott formás, kellően ápolt, tehát egészséges láb.

Csodálatosképpen, az oly igen elmaradott Kelet népe, sokkalta nagyobb kultusz részesévé teszi a lábat, mint a mívelt Nyugat bármelyik hypermodern nemzetének fia, lánya. Buddha és Mohamed követői számban az emberiség felét képviselik; ám mindkét felekezet hívői azzal is tanúsítják a láb gondozás jelentőségét, hogy lábaikat naponta, sőt egy-azon napon többször is mossák. A világvárosok középosztálya, sőt magasabb régiói közül is, nemre való tekintet nélkül még ma is akad egyén, aki eleget tesz azzal a láb higiéne-jének, hogy hetenként egyszer fürdőt, sőt talán éppen lábfürdőt is vesz! Az ilyenek a lábaikat még pazarul gondozók sorába osztályozhatók!

A lábnak is megvan a maga idegcentruma; a láb gondos ápolásával, tisztán a kellő hőmérsékletben való tartásával, a láb idegzetének s a láb véredényeinek normális, tehát egészséget fentartó működését biztosítjuk.

A láb gondozása körül még ma is észlelhető nemtörődömség és tájékozatlanság úgyszólván érthetetlen, hiszen a lábak ápolásának kultusza ősrégi. Már az őszövétség könyveiből tudjuk, hogy a patriarkák az érkező fáradt vendégnek elsőbben a poros lábát mosták meg s csak azután részesítették a jövevényt vendégmarasztó ellátásban. A nagyheti lábmosások ma is szokásos szertartása kegyeletesen őrzi az Istenember nagycsüörtöki lábmosásának emlékét. A láb higiéneje ellen vét sok ember azzal is, hogy igazán nem képes a lábán tisztességgel még meg is állni. Hiszen nem részeg emberről szólunk. A hiba azokat a szülőket terheli, akik a gyermeket jární és állni tanították. Az egyik ember úgyszólván folyton lábújhegyen lépked, mintha tojásokon táncolna, ...ig a másik állandóan a sarkára helyezi össztetsúlyát. Akármelyik állásmódról is legyen szó, mind a kettő abnormis, a test természetes egyensúlyát zavarja, ezzel együtt pedig az összervezet működésére hat bénítólag. Egyszóval a nem természetes járás, állás következtében a láb mellett rendszerint valamelyik egyéb szervünk is szenved.

A láb kellő gondozásánál jelentős szerepe jut egyben a láb természetes alakjához szabott lábbelinek is. A túlszűk avagy éppen túlbő, egyszóval rosszul szabott lábbeli egyaránt pokoli gyötrelmeket okozhat nekünk. Tyukszemek, körömbelhajlások, feldörzsölések s egyéb ilyen mizériák rendszerint a rosszul szabott lábbeli keserves következményei.

Az utóbbi évtizedekben a láb gondozás terére vitték a mezitlábólast, mondjuk a Kneippolást is. Ennek is megvan a maga jogosultsága akkor, ha tudunk a klíma, a talaj s a levegő hőmérsékletéhez ebben akként alkalmazkodni, hogy a meghülés vesze-

delme kikerülhető legyen. A Kneipp-módszert a legmesszebbmenő óvatosság betartása mellett is, orvosi javaslat igénybevétele nélkül, bizvást mellőzni tanácsos. Más a kulturrember lába s más az edzett parasztygyerkőcé, aki napestig mezitláb szaladgál; persze ez is csak enyhe évszakok idején. A lábegészség terén jelentős szerep jut a harisnyáknak. Higiénikus szempontból kétségtelenül legajánlatosabb a selyem, míg egyéb szövETFÉLÉK közül talán csupán a lenvászon célszerű, gyapot vagy cérnaszövetből készült harisnyában a lábak kigőzölgése nem normális s a láb azokban sokkalta inkább izzad, mint a selyem avagy a vászon burkolatban.

A lábkörmök ápolását, gondos metszését is vajmi sok kulturrember elhanyagolja; pedig az ebből eredő fájdalmas lábbajok egyike-másika nem egy esetben végződött szomorú kimenetellel, legalább is eléggé szomorúan akkor, a midőn a lábat esetleg már amputálni kellett.

„Egészség.“

Az idegenforgalom pénzbeli értéke. Tirolnak mintegy 850,000 lakosa van s körülbelül ugyanannyi idegen fordul meg évente benne. Svájc lakosainak száma 2.5 millió és 3.5 millió idegen keresi fel. A csak egy éjjelt Tirolban töltő idegenek száma mintegy 4.5 millió, Svájcban pedig 14 millió. Svájcban 250 millió frankra rug az idegenforgalomból elért évi bevétel; a svájci szállodások egyletének 770 millió frank tőkebefektetése van, mely 4.7 százalékos jövedelmez. Az idegenforgalom Tirolban 1892. évi 213,000 idegenről a mostani 850,000-ig emelkedett; az emelkedés az utóbbi években 6—8 százalék közt ingadozott. A müncheni városi tanács idegenforgalmi osztályának egyik tagja, dr. Kühles, Tirolnak az idegenforgalomból elért évi pénzforgalmát 100 millió koronára teszi. Ebben természetesen benne

van az idegenek összes kiadása, tehát a vasuti költség is. Az innsbrucki idegenforgalmi szövetség 50 millió koronára teszi az idegenforgalom után elért nyers bevételt, ami azonban valószínűleg igen alacsonyan van megbecsülve. E szövetségnek már magyar nyelvű kalauzskönyve is van, világos bizonyítékaul annak, hogy sok magyar pénz is vándorol idegenbe.

Tudományos laboratoriumok a Monte Rosán. Mult év őszén nyitották meg az alpesi kutatások céljaira szolgáló tudományos laboratoriumokat a Monte Rosának Col d'Olen nevű nyergén, 3000 m. magasságban. Az épületben bakteriologiai, fiziológiai, állattani, fizikai, meteorologiai és (üvegházban) botanikus laboratoriumok vannak. A nagyobb magasságokban végzendő kutatások számára a nemzetközi fiziológiai laboratorium, továbbá a Gnifetti-csúcson, a Capanna Regina Margheritában (4560 m. magasban) egy szoba áll rendelkezésre. A Col d'Olen laboratoriumok el lesznek látva az illető kutatásokhoz szükséges anyagokkal és a leginkább használt eszközökkel. Az alpesi kutatások számára 18 hely van rendszeresítve és pedig: Belgium részére 2, Anglia részére 2, Németország részére 2, Franciaország részére 2, Ausztria-Magyarország részére 2, Svájc részére 2, Amerika részére 1, Olaszország részére 5 hely. Minden hely részére az illető laboratoriumokban egy-egy dolgozó asztal van elhelyezve, azonkívül díjtalanul egy-egy szoba van berendezve; a könyvtár és a közös helyiségek szabadon használhatók. Az említett helyeket elfoglalni óhajtók forduljanak A. Mosso tanár úrhoz Torino, aki a szükséges felvilágosítással szolgál és minden érdeklődőnek megküldi ama füzetet, mely részletes felvilágosítást ad a különféle laboratoriumok rendeltetéséről és a mód-ról, mely szerint a helyek elfoglalhatók.

Könyves ház.

A Magyarországon keresztül-vezető kereskedelmi utak, az Árpád-házi királyok idejében. 52 l. Kolozsvár, 1909. Irta Diószegi A.

A múltból értjük meg a jelent, a jellel alapozzuk a jövőt. A múltak csapása a jövő ösvényébe vezet. A turista elsősorban ugyan a jelent szemlélő geografus és etnografus munkája iránt érdeklődik, de szívesen elmereng a múltan is a hisztórikussal és a geológussal és elábrándozik a jövőn a szociológussal és kultur-politikussal. Érdeklí őt, hogy kik jártak azokon az úton és miért, ahol ő most jár.

Erdély a régi időkben még inkább a nyugat és kelet, az észak és dél küszöbe volt mint most. A régész sok helyen talál itt nagy nyomaira olyan ősrégi utaknak, melyeknek tökéletes technikáját a modern útépítés sem mulja felül. A világhódító rómaiak voltak itt az „úttörők“ majdnem két ezer évvel ezelőtt. Aztán eltűntek innen. Állítólagos utódaik a rumének, csak egy ezredév múltán szívárogták be Erdélybe úttalan erdei ösvényeken. A római úthálózatból útvesztő lett, ahol zagyva népek kóvályogtak. A régész Csaba útja nem a földön volt, hanem az égen.

Bejött aztán Árpád nemzete és a népek forgatagának helyén megalakotta birodalmát, amely ezer éve szilárdan áll és fog állani, hanem döntik meg saját gyermekei.

Erdély azután is a hadak útja maradt, hosszú időn keresztül. A honalapítás első századaiból kevés nyoma maradt annak, hogy itt népek a béke jegyében is érintkeztek egymással és kicserélték kölcsönösen azt, amit nyugaton és keleten a természet és a kultúra termelt.

Amit keveset tudni lehet Erdély kereskedelmi útjairól az Árpádok alatt, azt majdnem kimerítően összeállítva találjuk abban a gondos, ügyes, becses, füzetben, melynek címét e sorok elején idéztük. Annak a 33. 34. 37. 41. lapjain van szó Erdélyről.

Kezdetben nem volt külkereskedelme. Keleten műveletlen vad népek laktak, akik nem kereskedés, hanem rablás útján szereztek azt meg, a mi nekik Erdélyből kellett, amint a magyarok viszont jó időn keresztül nem kereskedelem, hanem rablóhadjáratok révén ismerkedtek meg nyugat kulturájával. Erdély főkincsét és főforgalmi cikkét a sýt, nem kifelé szállították, hanem nyugat felé az ország belsejébe. Erdélynek a XIII-ik századig nagyon gyér igénytelen lakossága nem termelt olyant, amit exportálni lehetett, s nem fogyasztott olyant, amit inportálni kellett volna. Kereskedelem nem volt, tehát kereskedelmi utak sem kellettek.

Az erdélyi telepítések elsősorban a honvédelem céljából történtek. Ennek az volt az érdeke, hogy megnehezítsék a külföldieknek az országba való jutását, nemhogy megkönnyítsék.

Legfontosabb telepedés a szászoké volt. Ezek is azonban jóideig azzal foglalkozhattak, hogy előteremtsék mindennapi élet primitív szükségleteit. Csak később alkothattak ipartermékeket, melyeket kifelé vittek, hogy onnan részint olyan dolgokat hozzanak, amelyek náluk nem voltak, s melyekkel kellemesebbé tehetnék a maguk életét. Valószínű, hogy már a XIII-ik században némi kereskedelmi összeköttetésben állottak a külfölddel.

A magyar királyok nagyban elősegítették a szász telepések fejlődését. Legnevezetesebb II. Endre privilégiuma (1224), mely felmentette az erdélyi szászokat minden vám alól, az esztergomit és budait kivéve vámmentesekké tette vásáraikat is.

Erdély útjai a Tisza mentén haladó főúthoz csatlakoztak. Nyomait főképp a Maros mentén találjuk, de a Sebes-Körös és Szamos völgyében is.

Dés volt Erdély egyik fontos sóbányája. Az erdélyi vajdától kapott a sószállításra és a csütörtöki vásárra privilégiumokat. Ezeket megerősítették II. Endre, IV. Béla, V. István, IV. László és III. Endre. V. István 1261-ben megengedi a désieknak, hogy annyi sót szállítsanak a Szamoson, mennyit a Désaknai vendég szászok de mérsékelt vámot fizeszennek. Dés valószínűleg összeköttetésben állott Kolozsvárral a Désakna melletti királyi révén át, Besztercével pedig Zsibó felé a dési révén át. Désről Szatmár felé is nevezetes út vezetett. Beszterce különben ez időben nem lehetett fontos kereskedelmi hely. Sokat szenvedett a tatároktól 1285-ben IV. László ezért elengedi az adó $\frac{2}{3}$ részét.

Nevezetesebb hely volt Kolozsvár. István 1260—70-ben várossá tette és elrendelte, hogy a kolozsváriak az erdőntuli részekben árúik és javaik után nem tartoznak vásárvámost fizetni.

Az erdélyi sókereskedés főútja a Marosvölgye volt. Itt került a tordai só a szegedi sóraktárakba s onnan az ország többi részeibe. Szent István azért is támadta meg Achtum vezért, mert vámost vetett a Maroson szállított sóra. Itt a sószállítás egész rendszeres volt. II. Endre 1217-ben elrendeli a marosi sótisztaknak, hogy jövedelemben részesítsék a zágrábi egyházat.

Kolozsvárról az út Frátán át Tordára vezetett. III. Endre 1290-ben jogot ad a tordai hospiteseknek, hogy szombaton vámmentes hetivásárt tartsanak. Ugyan ilyen privilégiumot kapott Toroczkó is, mely valószínűleg összeköttetésben állott Tordával.

Az út a Maros völgyében Gyulafehérvárra ment, onnan Dévára. Itt kétfelé ágazott. Az egyik a Maros mentén Lippán, Aradon keresztül Csanádra vezetett, mely alkalmas kikötő volt a sószállítás számára; a környékbeli szláv lakosok még a honfoglalás előtt élénken érintkeztek az erdélyi oláhokkal. A másik ág Karánsebes felé és valószínűleg Pancsovára vitt.

Ehhez az úthoz csatlakozott a Brassót, Fogarast, Nagyszebent, Szászvárost összekötő útvonal, mely egy darabig az Olt völgyében haladt, majd a Maros völgyébe vágott át Déva felé. Ez kötötte össze a szász városokat. Ezeknek vásártartási jogára, kereskedelmére vonatkozó kiváltságlevelei elpusztultak a zavaros időben. Bizonyosan volt kereskedelmük már ebben az időben is, mert anélkül alig lehetne megmagyarázni e vidékeknek a XIV. században elért hatalmas felvirágzását. Nagyszeben pl., melynek számára az Olt a Vöröstoronyi szoroson át, másrészt a Hortobágy völgye, de más irányban is a természet igen alkalmas közlekedési utakat mutatott bizonyára kereskedésre is felhasználta ezeket.

Ennyi az, mit Erdély kereskedelmi útjaira nézve megtudunk e kis könyvből. Nem sok és nem új, de ügyesen, áttekinthetően van összeállítva és a jegyzetekben idézett oklevelekben bizonyítva.

Az itt tárgyalt korszak körülbelül közepére esik annak a nagy időnek, amely elmúlt a rómaiaknak az egész ismert világot összekötő óriási útalkotásaitól az E. K. E. uttöréséig, az Erdély ismeretlen vidékeire kalauzoló szerény turistautakig. A primitív ember magányosan él az úttalan természetben. Aztán hadi utakat csinál, hogy árthasson egymásnak és leverje egymást másnap. Majd kereskedelmi utakat nyit, hogy használjon magának és másnak és barátságosan versenyezzen egymással a haladásban. Végre turista utakat alkot, hogy visszatérjen a termé-

szethoz. Ez a regenerálás, a tökéletesedés, az ideálok útja.

Dr. Herrmann Antal.

A magyar szent korona országainak néprajzi iskolai falitérképe. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter megbízásából szerkesztette dr. *Báthy Zsigmond*. Kiadta a Magyar Földrajzi Intézet részvénytársaság Budapesten. Ára védőborítékban 22 kor. 50 fillér, lécekkal 26 kor. 50 fillér.

Tanulságos nagy falitérkép. Valóban nagy szükség volt egy ilyen térképre, bár igazán kár, hogy 1910. év küszöbén olyan térképet kapunk, mely az 1900. népszámlálás adataiból készült el, mindenesetre azonban hatalmas felkiáltójel ama politikusok részére, kiknek — legalább némileg — alkalmunk van a nemzet sorsát intézni. Nem kell nagyon érzékenynek lennünk, hogy könnyen szökjék szemünkbe, midőn e térképre pillantunk. A térképhez csatolt magyarító szövegnek optimisztikus hangja bántja fülünket. Úgy tetszik nekünk erdélyieknek, hogy Erdélyre nézve nem jól fest ez a térkép, illetve a szomorú valóságot nem tárja fel eléggé.

Az alföldön csakugyan központi fekvésű a magyarság, ami bizonyos körülmények között határozottan kedvező, de Erdélyben a magyarság — a gyér népességű (a legritkábban lakott területek között van Háromszék: 35:3 és Csik vm. 26:4) s meglehetősen kompakt kicsiny székely területtől eltekintve, erősen szét van darabolva és így a környezet ezidő szerint lassú, de biztos elnyeléssel fenyegeti. Itt Erdélyben a magyarság jó-, illetve jobb jövőjének feltételeit — sajnos! jelenleg nem látjuk. A politikai viszonyok pedig éppenséggel a legsötétebb színben láttatják az amúgy is rossz helyzetet. Az oláhság izzó fajszeretete, rendkívüli

igénytelensége és szívós terjeszkedési vágya, másfelől pedig veszedelmes és nálunknál erősebb társunk, Ausztria régi elve: *divide et impera!* sötét felhők, melyek a magyarság egétől az éltető napfényt mindjobban és jobban elvonják.

A nyitott szemmel néző erdélyi épen azt látja, hogy az oláhság nemcsak kiszorítja, de asszimilálja is a magyarságot, amely roppant hamar elveszti édes nyelvét és így lelkileg meghal. Igaz, hogy kis mértékben és ritkán megtörténik az oláhság föl-szívódása is.

Nem látszik eléggé indokoltnak a lakatlannak jelzett nagy területek kirekesztése sőt inkább pia frausnak tűnik fel. Besztercze-Naszód, Brassó, Fogaras, Szeben, Hunyad és Krassó-Szörény vármegyéknek, valamint a Bihar óriási masszívumának lakatlannak jelzett területein oláh szó üti meg az odatévedt turista fülét, ami elég volna ahhoz, hogy legalább gyéren bevonalkázzuk e területeket az oláhságot jelző színnel, mert azokon a területeken csakis oláh él, bárha még most kicsiny számban.

Az oláhság terjeszkedésére nézve nagyon tanulságos jól szemügyre venni Biharmegyét és környékét. Más helyen a hegyekről jön le a völgyekbe lassú, de biztos lépéssel, itt a völgyeken vonul fölfelé kerek-körül és ha volna is valami közbül, azt összeroppantja. Ez a szomorú kilátás erős visszahatásra kell, hogy serkentse a részben optimisztikus, részben pedig öntudatlan, szunyadó magyarságot. Még az elemi iskolákba is mind be kell vinni ezt a térképet és minden magyar képviselőnek és államférfiúnak ott legyen a szobájában, mert a politika demografián épül.

Dr. S. Kováts J.

Egyesületi élet.

Sz. Bálinth Benedek székely ipar-művészeti kiállítása és felolvasása. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület és a Védő-egyesület égisze alatt 1909. november hó 27-én az Iparmúzeum nagytermében — felolvasással kapcsolatban nagy jelentőségű kiállítást rendezett Sz. Bálinth Benedek, kézdivásárhelyi rajztanár és felesége Nagy Karolina. A kiállítás anyagát székely díszítési motívumú tüll-varrások (kendő, sál, függöny) és fafaragások (különbféle használati és dísz-tárgyak) alkották.

Nov. 27-én, szombaton d. u. 5 órára volt tervezve a kiállítás megnyitása, de már 4 óra után nemcsakára gyülekezni kezdett a közönség, amely oly annyira zsúfolásig megtöltötte a nagy termet, hogy a később jöttek nem fértek be. Szomorúan kellett tapasztalni, hogy éppen csak a hivatalos, írásban meghívott kolozsvári újságírók maradtak el; ellenben jól esett látnunk az érdeklődők soraiban a mágnás hölgyeket, városunk több előkelőségét, a Védőegyesület, Sorompó, Tulipán-Szövetség képviselőit, a tanító és tanítónőképző növendékeit stb.

Dr. Herrmann Antal, az E. K. E. múzeum tb. igazgatója, fáradhatlan munkásságú etnologusunk, tartott eszmékben gazdag, nagyhatású megnyitó beszédet. Az E. K. E. nevében üdvözölte a szépszámú közönséget és a művészpárt. Rámutatott arra az eléggé meg nem fontolható igazságra, hogy valamely nemzet lételének legbiztosabb alapja annak nemzeti jellegű stílusa, kulturája. A magas szárnyalású beszédben érintett eszmékkel lapunk vezércikkében találkozunk.

A megnyitó beszédet Bálinth B. felolvasása követte, melyet lapunk más helyén közlünk. A felolvasást

3 méter magas tuss-rajzok tették érthetővé. A felolvasás után még sok ideig ott maradt a közönség gyönyörködve a kiállított tárgyakban; a közönség óhajára vasárnap d. e. is nyitva volt a kiállítás.

A kiállított tárgyakat eredetiség, ízlés s a díszítés igazi nemzeti jellege és pompás harmóniája jellemezték. Bálinth B. rajzait nagy technikai ügyességgel vitte a lenge szövetre munkás felesége.

A fából faragott tárgyak architektúrája és díszítése egyszerű, de mégis mély igazságon alapul. A fa a maga ide-oda hajlásaival, változó alakjával bizonyos összeállításra és díszítésre mintegy kínálja magát.

Ezt felismerni, meglátni, nem adatik meg mindenkinek, holott azt mindenki tudja, hogy minden anyagnak megvan a maga külön architektúrája. Itt e tárgyakon örömmel láttuk, hogy a művész nem száll erőszakos harcba az anyag ellen, hanem a néző nagy gyönyörűségére éppen azt demonstrálja, hogy milyen jó barátságban van az anyaggal, mert bizony annak is van lelke! Nagy nemzeti haszon volna, ha ilyen tanítótól tanulna egy pár generáció slöjd munkát! Bizonyára lennének olyanok, akikben helyes inspiráció után olyan láng lobbanna föl, melynél melegekedhetnék egy nemzet! Annyi fanatizmus és annyi művészi érzék, amennyit Bálinth Benedeknél megismertünk, kétségen kívül nagy nemzeti tőke, melynek gyümölcsöztetése nagy nemzeti haszon.

E nagyszabású kiállítás igazán gyönyörködtető volt, de sokkal nagyobb mértékben tanulságos. Eszünkbe juttatta a nagy igazságot:

„Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs“.

Vajjon mi a tiszta ersölcs, ha nem a nemzeti kultúra? Ellenséges indulatú, idegen fajoktól vagyunk környezve; az erős, a mindenben megnyilvánuló faji jelleg és öntudat kell, hogy a fentartónk legyen.

Jóleső érzéssel láttuk Bálinth B. kiállításából is, hogy van nemzeti kincsünk, kulturánk, csak ápolni kell és erősíteni, mert bizony nagy szükség van erre. A székely népművész Erdélyben egyedülálló, sajátos és nagy művészi értékű produktumokat hozott létre, de az érdeklődőnek alkalma van tapasztalni, hogy — nemzeti kulturánk nagy kárára — pusztul, elvesz és idegenbe kerül népművészeinknek sok érdekes és értékes tárgya. Az ősi ornamentika kivesz az unokák emlékezetéből és a faj nagyságát mutató kultúra megsemmisül, ami éppen a nemzet lelki halálát jelenti.

E kiállítás alkalmával is láttuk, de eléggé ismeretes, hogy a székely népnek erős művészi érzéke és nagy technikai ügyessége van: eme tulajdonságok nemzeti jellegű, gazdag háziiparnak szolgálhatnak alapul.

Hála a Magyarok Istenének, most már innen is, onnan is hallunk egy-egy az igazságot megsejtő szót; éppen itt is van az ideje, hogy **tettekben** kiáltsuk:

Ne bántsd a magyart!

Dr. S. Kováts J.

Az E. K. E. estélye Brassóban.

December 4-én zajlott le az Erdélyi Kárpát-Egyesület brassói osztályának műsoros táncestélye, melyet a Nagy-kőhavason építendő menedékház létesítéséhez még szükséges összeg megszerzése végett rendezett az egyesület.

Fél 9-kor kezdett gyülekezni az előkelő uri magyar közönség.

A foyerben felállított pénztárnál Fischer Sámuelné és Bokor Jánosné uriaszonyok fogadták a megjelenteket s igen kedves látvány volt a mellökre tüzött rendezői jelvény; egy-egy örökzöld fenyőgaly, mely valahol odafent nőtt a Nagy-kőhavas bércei között, ahol már nemsokára az E. K. E. magyar menedékháza fogadja oltalmába a kimerült turistákat.

A város honoratiorjai közül ott láttuk Mikes Zsigmond gróf főispánt és Hiemesch Ferenc kir. tanácsos polgármestert is. Még sok mindenkit fellehetne sorolni aki ott volt, ám talán még többet, aki ott lehetett volna. Megtette azt különben a prologgal egybekötött conferencier, Halász Gyula, aki pattogó rigmusokban tappintott az érzékenyére a megjelent és meg nem jelent uraknak. Mind-egyikre egy apercu, egy két találó szó csak. Hogy mennyire találtak, azt a nyomukban felhangzó viharos tetszés zaj bizonyította legjobban. Az illető „megaposztrofált” ugyan kissé kényelmetlenül érezte magát, de azért a legjobban nevetett az élen. Mit is csinálhatott volna mást? Ha haragszik, még jobban kinevetik. No meg aztán nem is mondott olyant s azt is oly kedvesen, kötekedő pajzán-sággal mondta, hogy neheztelni sem lehetett érte. Tény, hogy a Kenyeres dr. automobiljától a László Dénes házáig mindent és mindenkit kiver-selt. És pedig tette ezt négy részletben, a négy első szám között, s a mikor egy „Halászolgá”-jával elbucsuzott a közönségtől, mindenki sajnálta.

A műsor második pontját Garlathy Etelka és Verzár Kálmán szolgáltatták. Utóbbiról nem is szólok, hisz annyira ismerjük őt, mint kiváló dilettánst. Hanem a partnere már új szereplő. Eddig kis lány volt. És most ezzel az egyetlen fellépésével beénekelte és betáncolta magát a közönség szeretetébe. Bájos megjelenés, kedves, tiszta csengésű üde hang. Az a kis trémázás, mely itt-ott előtört, csak növelte a hatást. Előbb egy tréfás tánc és énekkettőt adtak elő. Majd a nagy taps folytán Küc-kennek „A vadász” című duettjét. Garlathy kisasszonyban értékes erőt nyert a helyi műkedvelő gárda.

Majd „Az anyós titka” c. bohózat következett. Az anyóst Dömjén mama alakította. Isten bizony, nem merem megdicsérni. Félek, hogy a dicséretet, amely pedig igazán szivemből jönne, félre találja magyarázni, mint ahogy azt a színpadi vejjével (Lugosi B.

János), tette. Kis szerep jutott Fischer Sámuelnek, aki azonban a kis szerepből is valóságos kabinetalakítást produkált. Oly buzgalommal evett, hogy még a parokája — kérem, a színpadon használt parókáról beszéltek, hát ne tessék mosolyogni, — is mozgott bele. Az ensemblét Márkus Jozefin egészítette ki, ki a fiatal asszonyka rövid szerepében jeleskedett.

Ezután szintén új ember, Schermann Vilmos vegyész mérnök kötötte le a közönség figyelmét és érdeklődését gyönyörű, iskolázott baritonjával. A Lohengrin-ből énekelt el egy áriát, majd egy románcot, s végül viharos tetszés nyilvánítás folytán a két vereb-et. Azt mondják, hogy conservatoriumot végzett. Akár végzett, akár nem, a toroka egy gazdag ércbánya.

A következő szám Fabritius Elza zongorajátéka volt. Már a megjelenésével meghódította a közönséget a bájos kis lány, kinek a színpadra léptével mintha maga a szép tavasz költözött volna oda. A játékával (Valse Moskovszky) meg különösen elbűvölte hallgatóit. Nagy biztosságot eláruló technikája, nőiesen lágy, de azért erővel teljes billentése, szép frazirozás és tökéletes alkalmazkodása bizonyossága kitűnő iskolázottságának és rátermettségének. Hogy mennyire meghódította a közönséget, azt élénken bizonyítja az a percekig tartó és meg-megújuló tapsorkán, mely csak akkor szűnt meg, midőn újból megjelent a lámpák előtt és Brahmsnak egy darabját (Ung. Tánze) rá nem adta. A ráadást is szünni nem akaró tapssal jutalmazta a szép zenéért lelkesülő, hálás publikum.

Majd Seidberg Zsigmond jelent meg a dobogón, kit már a dalárdából, innen-onnan, ismertünk. De most új oldaláról mutatkozott be. Kuplékat énekelt, s kitűnt, hogy nemcsak kitűnő orgániummal rendelkezik, hanem bizony egy Baumannak is becsületére való művészettel tudja kuplét előadni. Jó pár derűs pillanatot szerzett hallgatóinak s különösen tetszett utolsó kupléja „mikor a pezsgő a jégen hül, hül, hül.”

Következett az utolsó program-pont: a csángók tánca, melylyet az estély rendezősege mintegy különleges csemegéül szolgált a megjeleneteknek. Hát bizony ilyet nem igen láttunk. Ismerjük az oláh, spanyol, néger, sőt hottentotta-táncokat, de azt azért nem tudtuk, hogy a mi többszomszédainknak is vannak ilyen fajilag jellegzetes táncai. Tíz csángólegény a javából, Jakab Mihály előtáncos kommandója mellett háromféle csángótáncot mutatott be: a csürdöngölőt, a borica és török borica táncot. Magukkal hozták az ő saját külön három szál cigányból álló bandájukat, mert hát nem tudja azt a nótát holmi Kozák Dávid vagy Dick Gyuri a talpuk alá huzni. A közönségnek nagyon tetszett az érdekes tánc, s e tetszésének élénk kifejezést is adott.

Az egyes énekszámokat Mandl Zsigmondné urhölgy kísérte zongorán a tőle már megszokott művészi precizitással és készséggel. Az egész műsor oly kitűnően volt összeállítva, s oly elsőrangú szereplők adták elő, hogy ehhez hasonló műelőzetben régen volt része a brassói közönségnek.

És mind e siker Halász Gyulát, az E. K. E. brassói osztályának elnökét dicséri, aki a rendezőség lelke volt, aki jóformán egymaga fáradt, lőtott, futott hetek óta, sőt ott az estélyen is mindig és mindenütt.

De nemcsak az erkölcsi siker volt nagy, de anyagiakban sem lehet ok panaszra, amennyiben a tiszta haszn körülbelül 3—400 koronára rug a menedékház javára.

Műsor végeztével rázendített Kozák Dávidka arra a bizonyos legropogósabb csárdásra és az aranyifjuság táncrea perdült s ropták jó kedvvel kivilágos virradtig.

E. K. E. ünnepély a székely vértanuk szamosfalvi emlékoszlopánál. Az E. K. E. székely osztálya szép és lélekemelő ünnepélyt rendezett október hó 10-én délután 3 órakor a székely vértanuk szamosfalvi emlékoszlopánál. Az emlékünnepélyen nagy és diszes közönség jelent meg, kiknek soraiban ott lát-

tuk: Hirt György dohánygyári igazgatót, Péter József dohánygyári aligazgatót, dr. Szekeres József plébánost, Gerencsér István, Barabás Endre, Zsigmond Ferenc képezdei tanárokat, Feszli Józsefet családjával együtt, a kolozsvári tanítótestület nagy részét, azonkívül testületileg vonultak ki az ünnepélyre a tanítóképző és a javító-intézet növendékei. Miután az E. K. E. babérkoszorúját feltették a szoborra, a közönség ajkairól felhangzott a „Himnusz“, majd pedig Gerencsér István képezdei tanár tartotta meg nagyhatású ünnepi beszédét. Gerencsér szép beszéde után Kádár Árpád szavalta el érzéssel „A honvédek sirjánál“ című költeményt, mely után a tanítóképző növendékei a „Fohászt“ énekelték el. Az ifjúság részéről nagyhatású beszédet mondott Újvári János az „Egyetemi kör“ elnöke. Udvari Ferenc szép szavalata után dr. Szekeres József lelkesítő beszéd-

del zárta be a hazafias érzésekben gazdag, felemelő ünnepélyt.

E. K. E. előadás. Az E. K. E. hunyadmegyei osztálya (Déva) nov. hó 27-én este fél 6 órakor rendezte meg III. felolvasási sorozatának 3-ik előadását. Előadók voltak: ifj. Schneider József osztály-jegyző, előadásának tárgya a „Téli turistaság“ volt; továbbá dr. Szeles Béla vegyész-mérnök, aki a Foto-optika és fotográfiai kémia köréből adott elő és előadásait vetített képekkel illusztrálta. A városház nagyterme zsúfolásig megtelt érdeklődő közönséggel.

Testvéregyesületek köréből. Antonio Grober a Club Alpino Italiano elnöke 1909. évi dec. hó 31-én elhunyt. Nevezett kiváló férfiú 19 évig állott, mint páratlan buzgalmu elnök az egyesület élén. Egyesületünk elnöksége a gyászeset alkalmából részvétíratot intézett Torinóba a testvéregyesülethez.

Vasuti hírek.

Erdővidéki új vasút. Szeptember 23-án történt meg közigazgatási bejárása az Ágostonfalváról kiinduló és Barót, Kisbacon, Magyarhermány községeket összekötő vasútvonalnak. A vasút létesítésének nem lévén semmi akadálya, rövidesen megkezdhetik az építési munkálatokat. E vasútvonalnak messze kiható előnyei lesznek a vidék gazdag szén és vasbányáinak kihasználása okából. A híres Baross-víz forrása vasúti állomáshoz jut. Értékesítésre kerülhetnek a bibarcfalvi ásványvizek, fellendülhet a kies Uzonka fürdő, ahová a Magyar Tanítók üdülő-telepét tervezik. Turistasági szempontból is igen fontos e vasútvonal, mert könnyen megközelíthetővé válnak a Hargitának Piliske és Kukuk-hegy nevű ormai, ahonnan elragadó kilátás jutalmazza a turistát.

Homorodkőhalom—homorodalmási helyi érdekű vasút. E vasút műszaki munkálatait a vasút engedményese Schwartz Adolf bányavállalkozó esztergomi lakos már elvégezte. Remélhetőleg a vonal építése mihamarabb meg fog kezdődni. E szóbanforgó vasúti vonal, valamint annak meghosszabbítása Homorodalmástól Oláhfaluiig, amelyre már szintén megvan az előmunkálati engedély, nagyban hozzáfog járulni a homorodvölgyi barnaszén és az oláhfalusi vas, továbbá a nagyterjedelmű erdőség kihasználásával a vidék gazdasági életének fellendítéséhez. Turistasági szempontból is igen fontos e vasútvonalnak kiépítése, mert könnyen megközelíthetővé válik a homorodalmási híres cseppkőbarlang és a Hargita fenséges vonulata.

Tölgyes—borszéki vonal. Érte-

sülésünk szerint megkezdették a Tölgyes—Borszék közt létesítendő keskenyvágányú vonal trasszírozását. E vasúti vonal igen érdekes vidéket fog majd bekapcsolni a forgalomba. A turistákra a Vöröskő, a Csalhó, a zsedánpataki-szoros, — amelyben egy még feltárássra váró nagyobb szabású cseppkőbarlang van — könnyebb megközelíthetése okából fontos e vasútvonal.

Villamosvasút a Székelyföldön.

A Székelyföld egyik legszebb és legkiesőbb fürdője még mindig nagyon nehezen közelíthető meg. Most a fürdő bérlőjének közbenjárására és kezdeményezésére Fábray Miklós budapesti mérnök tervet készített egy villamos üzemi vasútra, mely Borszéket a Székely-körvasúttal kötné össze. A kereskedelemügyi miniszter a keskenyvágányú vasútvonal előmunkálataira az engedélyt megadta és állítólag a munkálatokat már kora tavasszal megkezdik.

Három új vasút-tervezet Alsó-Fehér vármegyében. Alsófehér vármegye érdekelt köreit 3 új vasút-tervezet foglalkoztatja. Egyik a tövis—magyarigéni vicinális. A másik pedig az abrudbánya—tordai vasút, amelyre Abrudbánya képviselője 50.000 koronát szánt, továbbá a torockó—nagyenyedi vasút. Ez utóbbinak nyomjelzési munkálatait már el is végezték. E vasúti vonalak turisztasági szempontból is igen fontosak. Ha létesülnek, az elárvult vidéknek igen nagy idegenforgalmat teremtenek.

Zsilvölgyi bányavidék. Arad város közigazgatási bizottsága elé érdekes előterjesztést nyújtott be a múlt év őszén az aradi kereskedelmi és iparkamara arra vonatkozólag, hogy a Piski és Petrosény között közlekedő vonatok egyikét gyorsvonattá alakítsák át. Ha ez megtörténik, a Páreng, a Retyezát és a regényes Szurdok-szoros turista forgalma jelentékenyen fog emelkedni.

A Parajd—székelyudvarhelyi vasútvonal. A 15—16.000 lélekszámból álló Sóvidék lakosságát a Parajd—székelyudvarhelyi vasútvonal építésének kérdése foglalkoztatja. Erre alkalmat adott az, hogy Marosvásárhelyről kiindulólág Szovátán át Parajdig tervezett keskeny nyomtávolságú helyi érdekű vasut ügye az utóbbi időben igen előrehaladott és a tavaszra az építés megkezdése bizton várható. E vasúttal a Sóvidék legnagyobb része a székelyek fővárosával, Marosvásárhelyel közvetlen vasúti összeköttetésbe jut. Most a járás vezető emberei azzal a tervvel foglalkoznak, hogy Parajdtól a vasut építtessék ki Székelyudvarhelyig. Parajd és Székelyudvarhely között a távolság 50 kilométer. Megnehezíti az építést a Kalanda nevezetű vízváltó, azonban e nehézség egészen eltörpül ama előny mellett, amelyet Udvarhely városa nyerne Marosvásárhelyel való közvetlen összeköttetésével. A járás vezető emberei az említett vasut érdekében egy memorandumot dolgoztak ki és terjesztettek fel a kereskedelmi miniszterhez.

Szilágyosomlyó—Csucsai és Zilah—krasznai vasút. Szilágyvármegye közgyűlése egyhangulag megszavazta a Szilágyosomlyó—csucsai és Zilah—krasznai vasúthoz a hozzájárulást. E tervvel meghiusult a Kolozsvár—zilahi vonalnak építési terve. Pénzügyi szempontból az előbb említett vasútvonal sokkal előnyösebb, mert körülbelül csak 32 km. vonalat kell építeni 61 helyett. Az új vasut remélhetőleg meghozza a forgalmat Szilágyvármegye gyönyörű vidékeinek is.

Nagybánya—láposvölgyi vasút. Szolnokdobokavármegye érdekelt köreit a Nagybánya—láposvölgyi vasút építésének kérdése tartja lázban. E vonal ha kiépül igen nagy befolyással lesz a vármegye gazdasági életére, azonban az erdélyi turisztaságot egyáltalán alig érdekli.

Főszerkesztő: dr. Szádeczky Lajos. Felelős szerkesztő: M. Kovács Géza.

